

Олександрійська міська рада
Управління освіти, молоді та спорту
Науково-методичний центр

ДИКТАНТ ЯК ОДИН ІЗ НАЙЕФЕКТИВНІШИХ ПРИЙОМІВ НАВЧАННЯ ГРАМОТНОСТІ

*Збірник
напрацювань міської творчої групи
вчителів української мови та літератури*

Олександрійська міська рада
Управління освіти, молоді та спорту
Науково-методичний центр

**ДИКТАНТ
ЯК ОДИН ІЗ НАЙЕФЕКТИВНІШИХ
ПРИЙОМІВ
НАВЧАННЯ ГРАМОТНОСТІ**

*Збірник
напрацювань міської творчої групи
вчителів української мови та літератури*

Олександрія – 2015

Диктант як один із найефективніших прийомів навчання грамотності. Збірник напрацювань міської творчої групи вчителів української мови та літератури / Автори-упорядники Баєвська А.А., Бахтала Л.В., Злочевська Н.В., Жуган О.Ю., Пристайко О.С., Руденко Т.Л., Смородіна І.І., Хрієнко А.В. – Олександрія, 2015. – 53 с.

Рецензенти:

Вікторіна О.М. – старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат філологічних наук

Аннікова О.М. – директор науково-методичного центру управління освіти, молоді та спорту Олександрійської міської ради, кандидат філологічних наук

Кукуруза Г.В. – учитель української мови та літератури Ліцею інформаційних технологій Олександрійської міської ради, учитель-методист

Збірник напрацювань міської творчої групи вчителів української мови та літератури «Диктант як один із найефективніших прийомів навчання грамотності» містить зразки диктантів для учнів 5-11 класів на матеріалі творів письменників Кіровоградщини.

Посібник розрахований на вчителів та учнів 5 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Розглянуто та затверджено на засіданні ради науково-методичного центру управління освіти, молоді та спорту Олександрійської міської ради(протокол від 22 вересня 2015 року № 3)

ЗМІСТ

Піскова О.Г. Диктант як ефективний прийом навчання грамотності	5
5 клас	6
6 клас	12
7 клас	22
8 клас	31
9 клас	38
10 клас	49
11 клас	59
Додаток	69

*Треба добре знати свій край,
бо рідна земля – все одно, що велика сім'я,
а земляки – все одно, що родичі.
С. Русова*

ДИКТАНТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ПРИЙОМ НАВЧАННЯ ГРАМОТНОСТІ

Диктант - прийом організації навчальної діяльності на уроці, у процесі якої учні відтворюють письмово сприйнятий ними на слух текст. Це один із засобів виховання в школярів уваги, дисциплінованості, організованості, точності й акуратності в навчанні, вміння включатись у розумову роботу й виконувати поставлене завдання в даний момент.

Дібрані тексти відображають рівень розвитку сучасної української літературної мови, різноманітність синтаксичних конструкцій, лексичну повноту й багатство стилістичних засобів, сприяють утвердженню норм української літературної мови. Укладачі використали матеріал усної мови, художні тексти, що відображають живе мовлення: оповідні, монологічні, діалогічні.

Особливу увагу слід звернути на творчі завдання. Вони внесені до збірника з метою закріплення вже раніше набутих знань з орфографії, лексики, морфології, синтаксису. У ході їх виконання учні мають можливість усунути прогалини в знаннях, подолавши так звані «типові помилки». Таким чином учні-випускники можуть якісно готуватися до зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації. Диктант як ефективний прийом навчання грамотності завжди актуальний, тому що спонукає учнів думати, пригадувати, уявляти, тобто використовувати навчальний матеріал.

Тексти ж диктантів з використанням матеріалів письменників Кіровоградщини допоможуть дітям краще пізнати рідний край, його минуле й сучасне, з розумінням ставитись до проблем сьогодення, відчувати свою причетність до історії держави.

*Піскова О.Г. – керівник міського методичного об'єднання
вчителів української мови та літератури,
учитель-методист Олександрійського
навчально-виховного комплексу
(ЗНЗ І-ІІст. № 17 - ліцей)*

5 КЛАС

Автор-упорядник Руденко Т.Л.

Лампадне, кліпотливе, сумовите світлечко... Від нього тхне церковним дзвоном, смачними маківниками, підсмаженими бубликами з трошки липкою та хрустливою шкуринкою.

У хаті вогко, пахне вимитою підлогою, свіжими рядюжками і піріжками з горохом. По кутках сторожко застигла тиха, таємна півтьма. Тіні ланцюжків од лампадки похитуються, гойдаються на стінах, а святі на іконах ворущаться й закутуються у свої сині та червоні одяги.

На печі душно. Але Гринь лежить непорушно, тільки голову виставив з-за завісочки в той загадковий світ, що починається за піччю. Він не сміє ворухнутися, бо там прийшло щось дужче за нього і панує над усім. І всі кутки, стільці, рядюжки, двері – все чисто в змові з тим таємним і дужчим (*За В.Винниченком*).

Завдання

1. Поясніть значення слова *рядюжки*.
2. Доберіть синоніми до слова *таємний*.
3. Виберіть і запишіть у два стовпчики слова: І – ті, в яких літери я, ю, є позначають два звуки; II – ті, в яких вони позначають один звук.
4. Випишіть слова, в яких м'якість приголосних передається за допомогою м'якого знака, поясніть орфограми.
5. Знайдіть і підкресліть однорідні члени речення, поясніть розділові знаки при них.

ПАН ВІТЕР

Сьогодні вітер – пан над небом, степом, над усім містом. Небом жене кучугури жовто-білих хмар, перевертає ними, як перинами, сіє хмаряним борошном по небесній блакиті. Степом суне величезні запони пороху, затуляє ними сонце, обгортає сірим, бурим волоком усе місто внизу. *Будинки, церкви та сади ледве проглядають крізь плетиво пилу.*

Люди на вулицях низенько схиляють голови перед паном вітром, поштиво держаться за шапки і жмуряться, кривляться, кліпають очима. Дерева хиляться всі в один бік, трусяться і хочуть од страху до землі прилипнути. Дахи скриплять, тини тріщать. Кури позабивалися попід повітки та паркани, а горобці позатихали та понашорошувались у затишку. А пан гуде, шипить, свистить, гасає. І ні впину йому, ні перепони нема (За В.Винниченком).

Завдання

1. Визначте тему тексту, доберіть до нього назву.
2. Підкресліть головні й другорядні члени у виділеному реченні.
3. Знайдіть складні речення з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком, поясніть розділові знаки.
4. Виконайте фонетичний розбір слова *затуляє*.
5. Розберіть за будовою слова *величезні, очима, проглядають, низенько*.

ВЕСНА

А весні хтось розчинив двері. *І вона, розпатлана, синьоока, реготлива, буйна, ввірвалася з радісною несамовиттю*. Шпурляла з дахів на голови людям кучугурами старого снігу; замітала небо так, що хмари літали по ньому, як пір'я; річку пустила такою повіддю, що вода аж до базару підійшла, позаносивши геть к бісу рундуки.

Весна вже вимила всі дахи, землю й річку від снігу та льоду; чистенько позамітала небо й вимазала його ясною синьою, попротоптувала попід стінами в болоті теплі, гладесенькі стежечки, що ними так любо було ляпати босоніж. А на вигоні серед колючої молодії травички жовтих квіток понатикала. Звідкись гойдливо налітали білі метелики і летіли вгору, неначе підв'язані на одне крило голуби (За В.Винниченком).

Завдання

1. Підкресліть члени речення й визначте частини мови у виділеному реченні.
2. Виберіть і випишіть слова, в яких не співпадає кількість букв і звуків.

3. Знайдіть й підкресліть в тексті однорідні члени речення.
4. Поясніть значення фразеологізму *к бісу*.
5. Доберіть синоніми до слова *шпурляла*.

Голуби спускалися повільно, наче їм було шкода покидати блакитну чисту височінь.

Умить вся зграя немовби здригнулася, виразно загубила рівність та плавкість льоту. Кинулась чогось у один бік, потім шугнула в другий.

– Шуліка! – закричав Сашко.

Дійсно, збоку над зграєю висіла в небі шуліка, неначе оса над купкою мух. Вона розставила крила і ніби застигла в небі.

Івашко, Любка та всі хлопці почали свистіти, кричати, гупати палицями по паркану, щоб налякати шуліку. Але шуліці це й за вухом не свербіло. Там було її царство.

Голуби сахалися по небі розбризканою купкою. І увесь час один голуб чогось був між голубами й шулікою. Він, мабуть, умисно так літав, щоб оборонити всіх од шуліки (За В.Винниченком).

Завдання

1. Доберіть синоніми до слів *повільно, умить, умисно, оборонити*.
2. Поясніть лексичне значення слова *сахатися*.
3. Поясніть значення фразеологізму *за вухом не свербіло*.
4. Знайдіть вставні слова й обґрунтуйте розділові знаки при них за допомогою вивчених правил.
5. Поставте знак наголосу в слові *виразно*.

У кутку церковної огорожі затишно-затишно, наче під боком у мами. Хоча ні в Сашка, ні в Льоні давно вже немає їх мам. Звідусіль, од усього світу загороджено їх: ззаду товстим та високим муром, а спереду густими, непролазними кущами бузку.

Вгорі *латкою* палає жовтогаряче небо вечора. По ньому стрілами *ганяють* ластівки. Часом на латку напливає мерехтлива *зграя* голубів, неначе купка метеликів. І всі вони радісно горять

сонцем. За муром загорожі гуркотять бендюги, цокотять копита, **дзеленчать** трамваї. А тут, у куточку під **кущами**, тільки червонявий холодок, сумний-сумний затишок та солодкий, густий дух бузку, молодой трави й прілого **торішнього** листу (За В.Винниченком).

Завдання

1. Доберіть антоніми до слів: **вгорі, спереду, високий, радісно, солодкий**.
2. Випишіть словосполучення, в яких головне слово – іменник. Накресліть їх схеми.
3. Запишіть звукописом виділені слова.
4. Знайдіть складне речення, підкресліть граматичні основи, поясніть розділові знаки.
5. Розберіть за будовою слова: **непролазними, вгорі, жовтогаряче**.

ЗЛИВА

— Ох і дощу, ох і дощу просить земля! — каже наша мати.

Спека й задуха страшна, все від сонця **ховається** в тінь. Кури в дерезу позалазили і там важко **дихають**. Соняшники перед вікном листя своє пообвішували.

Мати з тривогою поглядає на небо.

Зранку небо було біле й сухе, залите сонцем. Трава, дерева, хати – все наче завмерло на сонці.

І от воно почалось.

Вставала над степом хмара, чорна й важка. І пливла за нею темрява. Почулось далеке й глухе **погримування**. Сонце вмить зникло. Стало темно й моторошно на вулиці, півсела закрило хмарою, зірвався вітер і дмухнув у лице дощовою **вогкістю**.

Злива гула, підступала до наших городів (За В. Близнецем).

Завдання

1. Визначте й підкресліть однорідні члени речення в тексті, вкажіть, чим вони виражені.
2. Запишіть звукописом виділені слова.
3. Зробіть синтаксичний розбір останнього речення.
4. Розберіть за будовою слова: **зранку, позалазили, вогкістю**.

СЕРЕД СТЕПУ ШИРОКОГО...

Блакитний океан над головою. Золоте море хлібів перед очима. *Спекотне* сонце і сухий легкокрилий *вітерець*, що приємно освіжає. Прохолодні сині озера попереду...

Степове *безмежжя* хвилює, бентежить, забиває дух.

Тут *дихається* вільно й легко. Повітря напахчене тисячолітнім ароматом землі, хліба, сонця і квітів.

Тут думається красиво. Тут бачиш далеко-далеко. За видолинками, за *зеленими* гребінчиками лісосмуг – тремтливе видноколо. Скіфські кургани, високі козачі могили – величні знаки вічного нашого буття на цій землі.

Сонце вгорі і мільйони сонць на землі: соняшникове поле... Жовтогарячі соняшникові голови, мов радари, звернуті до світла, повертаються за ним.

Соняшник – емблема *України*...

Степ *велетенськими* хвилями розбігається в усі боки(За С.Плачиндою).

Завдання

1. Випишіть словосполучення, в яких головне слово – іменник. Поставте запитання до залежного слова, накресліть схеми.
2. Поясніть правопис виділених слів.
3. Розберіть за будовою слова : *прохолодні, красиво, тисячолітнім*.
4. Доберіть синоніми до слова *безмежжя*.
5. Зробіть синтаксичний розбір останнього речення.

Теплого переджнив'я степ бринить від дзвінких мелодій. У осяйній високості виспіває незримий і найневтомніший співець українського степу – жайворонок. Лише кілька місяців він сурмить у небі, але сріблясті скалочки його мелодій надовго западають у душу хліборобові. І навіть узимку, коли віхола стугонить над степом,

довгими ночами степовикові вчуваються весняні співи маленької чубатенької пташки, яка першою будить степ напровесні...

Та присядьмо на межнику, візьмімо жменю крихкого українського чорнозему. Землисті кристалики, пористі грудочки... Ось вона, наша годувальниця. Найкращий чорнозем, що дає життя, що годує світ.

Скільки перекочувалося по цих золотих рівнинах чужинських ненажерливих орд. Усі вони гострили зуби на цей чорнозем.

Ні, це залишається нашим. Навіки. Земля добре напоєна *кров'ю* наших дідів і прадідів. Свята, священна земля (За С.Плачиндою).

Завдання

1. Доберіть заголовок до тексту. Визначте його стиль і тип мовлення.
2. Знайдіть складні речення, визначте граматичні основи. Поясніть розділові знаки. Підкресліть сполучники, що з'єднують прості речення в складному.
3. Випишіть слова, в яких є літери, що позначають два звуки.
4. Доберіть синоніми до слова *віхола*.
5. Випишіть словосполучення, в яких головне слово – дієслово. Накресліть їх схеми.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Винниченко В. Намисто: оповідання для дітей молодшого та середнього віку / Володимир Винниченко. – Київ: Веселка, 1989. – 380 с.
2. Близнець В. Як народжується стежка: збірка оповідань / Віктор Близнець. – Київ: Веселка, 1977. – 55 с.
3. Цимбалюк В. Українська література: підручник для 7 класу / Василь Цимбалюк. – Київ: Освіта, 2001. – 495 с. – (3-тє видання перероблене і доповнене).

6 КЛАС

Автор-упорядник Баєвська А.А.

...Пилипок вийшов на лісову дорогу. Куди йти далі, він не знав і знову заплакав. Щеміли пальці на ногах, і було морозно в руки. Пилипок сів під величезною ялиною на її зелені віти, що простяглися по снігу, і сховав почервонілі руки під свитку. Йому знову захотілося плакати, але він відчув чийсь погляд. Пилипок підвів голову і побачив напроти себе на сухій гілці два величезних ока. Білий сич, що злився зі снігом, дивився на нього. Пилипок махнув на сича рукою, аби налякати, але той, кліпнувши очима, продовжував дивитися. «Чи не той то злий дух, що діток малих забирає?» - подумалось Пилипкові, і він перехрестився. Сич раптом змахнув крилами і, відштовхнувшись від гілки так, що з дерева посипався сніг, полетів у гущавину. Пилипок залишився сидіти, і тепер йому вже ніхто не заважав плакати (*За О.Жовною*).

Завдання

- 1.З'ясувати лексичне значення слів: **щеміли,свитку,гущавину**.
- 2.Виконати синтаксичний розбір речення.*Пилипок підвів голову і побачив напроти себе на сухій гілці два величезних ока.*
- 3.Утворити синонімічні ряди до запропонованих слів: **побачив, налякати**.
- 4.Утворити антоніми до слів: **морозно, величезною, білий**.
- 5.Визначити основу й закінчення в запропонованих словах: **лісову, морозно,погляд, крилами**.
- 6.Підкреслити в тексті іменники. Визначити їх рід, число, відмінок, відміну.
- 7.Виписати з тексту прикметники, з'ясувати належність кожного до певної групи за значенням.
- 8.Від поданих прикметників утворити форми вищого й найвищого ступенівпорівняння: **білий, злий, величезний**.
- 9.Вказати в тексті займенники, визначити їх належність до певних розрядів.

Раптом звідкись здалеку крізь тривожні весняні звуки пробився ледь чутний переливчастий дзвін:

«Тіррії- тіррії- тіррії, тіррії- тіррії- тіррії!»

Я затамував подих. Що це? Прилетіли польові жайворонки? Не може бути! На полях ще лежить півметровий шар снігу і ніде жодної проталини – звідки ж їм взятись? А коротенька й ніжна мелодія лилась і лилась не то з-під побурілих снігових наметів, не то з-під кучерявих хмарок в синьому-синьому небі.

Нарешті мені вдалося відшукати співачку-невидимку, що примостилась у затишку за чорною трубою височенної будівлі кормоцеху. Киваючи гостреньким чубиком і підставляючи сонцю то лівий, то правий бочок, посмітюха самотньо величала своєю пісенькою весну.

Я шанобливо схилив голову перед мужністю і витривалістю маленької пташини, що раділа, як і я, сонцю, світлу, життю (За М.Скакуном).

Завдання

1. Виконати лексичний розбір слів: *проталина, намети, затишок*.
2. Розібрати слова за будовою: *переливчастий, коротенька, височенної, кормоцеху*.
3. Пояснити правопис слів: *півметровий, синьому-синьому, кормоцеху*.
4. Виконати словотвірний розбір слів: *гостреньким, чубиком, півметровий*.
5. Виписати з тексту 5 іменників, визначити рід, число, відмінок та відміну.
6. Поставити іменники в родовому відмінку однини: *дзвін, шар, сніг, затишок*.
7. Пояснити написання слів: *мужністю, витривалістю*.
8. Виписати з тексту відносні прикметники.
9. Чи можна утворити ступені порівняння прикметників *коротенька, височенної, гостреньким, маленької?*

З давніх-давен існує повір'я: поселяться ластівки в обійсті – не переведеться в господарстві щастя.

Живе й у нас під вікном пара ластівок. Чи приносять вони нам щастя на своїх крилах, не берусь стверджувати, але що будять ні світ, ні зоря, то це так. Правда, ми звикли до наших приймків і вже не уявляємо життя без їхнього неспокійного дзвінкого й завжди радісного чиркотіння.

А минулої весни до **старожилів** прибилась ще пара ластівок. Господарі території **дружелюбно** зустріли молоде подружжя й, не вагаючись, запропонували зручне для забудови місце. Проте молодята відмовилися від щедрої і мудрої поради, а заходилися закладати фундамент майбутнього палацу просто на електричній лампочці під козирком веранди.

- Ого-о, молоді та ранні,- здивували мене молоді квартиранти. - Хотуть з перших кроків жити **по-панськи**, з комфортом (*За М.Скакуном*).

Завдання

1. Дібрати синоніми до слова **обійстя**.
2. Знайти в тексті фразеологізм, пояснити його значення.
3. Визначити спосіб творення виділених слів.
4. З першого речення виписати іменники, підкреслити в них м'які приголосні.
5. Пояснити правопис підкреслених слів.
5. Утворити ступені порівняння прикметників: **щедрий, мудрий, молодий**.
6. Виписати з тексту займенники, вказати розряд, до якого вони належать.
7. Виконати морфемний розбір слів: **збудови, квартиранти**.
8. У першому реченні підкреслити граматичну основу. Вказати вид речення збудовою.

...Криниця ж замулилась, колись височезна розкидиста верба коло неї всохла, поскидала свій сушняк у криницю, потрухлявіло цямриння, й чепурненький тинок-огорожу довкіл обчухрала-потрощила людська худоба. Стоїть недоглянутою.

Добра вода була, смачна.

Тепер уся Погребищина за погоди бере воду в кам'яній криниці...Хоч носити далше, ніж з берега було.

Криниця глибока, простора, камінь сухий. Корба розкручується легенько, м'яко, без виску, а тоді – гух! Зустрілось порожнє відро із водою холодною, задзвеніло ланцюгом, поринаючи. Крути корбу назад! Відро майже безшумно зринає-зблискує у глибині, і - залопотіли важкі краплі...

І я вже чую їхній холод і смак на своїх губах(За В.Бондарем).

Завдання

1. Знайти в тексті 10-15 загальноновживаних слів.
2. Пояснити, при потребі користуючись словником, значення слів: **криниця, цямриння, ланцюг, корба.**
3. Визначити спосіб творення слів:
височезна, чепурненький, безшумно.
4. Виконати синтаксичний розбір третього речення.
5. Виписати з першого речення словосполучення, визначити, яким словом –головним чи залежним – виступають у них іменники.
6. Вибрати з останнього абзацу іменник, що належить до твердої групи І відміни, і провідміняти його в однині і множині.
7. Знайти в тексті прикметники, визначити, якими членами речення вони виступають. Вказати розряд прикметників за значенням.
8. Провідміняти прикметник **порожнє**. Визначити закінчення.
9. Виписати з тексту займенники, вказати розряд за значенням. Виконати морфологічний розбір 2-3 займенників.

На межі коло старого саду густо розцвіли ромашки. Наче снігом усе навколо всипано. Білим-білим. Здається, наче багато дівчат гадали тут про своє кохання і пускали пелюстки за вітром.

І з саду теж пахло ромашками, коханням, зеленню. Пустотливий вітер раптом налетів звідкілясь, підняв з землі білі пелюстки і закружляв ними над межею. Горобці кинулись їх ловити: подумали, що метелики.

Осоромилися...

Аж тут вітер ще подув сильніше, підхопив горобців, як пелюстки ромашок. І все те нагадувало веселий хоровод, буйний танок живої природи (За В.Колесніковим).

Завдання

1. Підкреслити в тексті однорідні члени речення. Усно пояснити вживання розділових знаків у реченнях з однорідними членами.
2. Виконати синтаксичний розбір першого речення.
3. Зробити орфографічний аналіз слів: *розцвіли, білим-білим, кохання, зеленню, межею, метелики.*
4. Утворити синонімічні ряди до слів: *розцвіли, буйний.*
5. Дібрати антоніми до слів: *старого, багато, білі, веселий.*
6. Пояснити лексичне значення слова *пустотливий (вітер).*
7. Визначити основу слова й закінчення в запропонованих словах: *ромашки, снігом, багато, вітром, пустотливий, кинулись.*
8. Визначити спосіб творення слів: *осоромилися, сильніше, білим- білим.*
9. Виписати з першого абзацу іменники, визначити відміну.
10. Поставити іменники в родовому відмінку однини *сніг, вітер, горобець, хоровод, танок.*
11. Виписати з тексту прикметники, визначити, до якої групи за значенням належить кожен із них. Утворити ступені порівняння прикметників.
12. Підкреслити в тексті займенники, визначити розряд.

Аз воздам тобі, ліс! Зелений шум.

Вірний друже. Кучерявий красене. Благодатний краю. Зелений оазис серед неозорних степів і розлогих балок...

Перші засновники нашого села, видно, були досить мудrimi людьми. Зазвичай поселення виникають у долинах, на берегах річок чи озер. Там тихіше, не дмуть вільні степові вітри, є вода – основа життя.

А наше село, як корабель серед рівного степу, котрий колись називався Диким Полем. Та перші поселенці мали свою рацію. **Вони вибудовували оселі біля лісу...** І ліс нині впирається своїм ріжком прямо в центр села. **Це і його окраса, і багатство, і захист, і відпочинок.**

Ліс... Ти в різні часи був і рятівником, і захисником, і годувальником, і другом.

У минулі століття тут знаходили порятунок від кровожадних татаро-монголів і турків степові кочівники, козаки із Запорізької Січі... Та й інші люди землі української знаходили тут прихисток. Можливо, і село вони назвали таким непоетичним ім'ям – Недогарки. Чому?(За В.Колесніковим).

Завдання

1. Охарактеризувати граматичну основу виділених речень.
2. Пояснити розділові знаки в підкреслених реченнях.
3. Знайти в тексті вставні слова, визначити групи вставних слів за значенням.
4. Пояснити вживання великої літери в власних назвах.
5. Пояснити лексичне значення слова **прихисток**.
6. Пояснити вимову й написання слова **впирається**.
7. Виписати з тексту застарілі слова.
8. Виписати з тексту 5 власне українських слів.
9. Виписати у дві колонки похідні й непохідні слова.
10. Пояснити спосіб творення слів: **неозорих, кровожадних, татаро-монголів, непоетичним**.
11. Знайти в тексті абстрактні іменники.

Прозоре повітря стиснуте між розлогою грушею й вишнею. Ранок **повсюди**. Листя не лопотить на вітрі, а лише **тихо** мліє в ранковій тиші. З темно-зеленавого вибалка, теплого з літньої ночі, доноситься до Тараса **м'який** дух пізнього серпня: пахне стиглими яблуками. Він особливо любить тутешній краєць їхнього занедбаного обійстя, майже дикий, що поруч з потічком. У струмку під навислими лопухами він завжди купається, а викупавшись, **швидко** перебігає долину й леваду, вбігає в тінявий сад, падає під першою-ліпшою грушею чи яблунею й засинає справжнім безтурботним сном (За Г. Гусейновим).

Завдання

1. Пояснити лексичне значення слів: **вибалок, обійстя, потічок, долина, левада**.
 2. Виконати морфемний, словотвірний, морфологічний розбір слова **безтурботним**.
 3. Зробити синтаксичний розбір першого речення.
 4. Дібрати синоніми та антоніми до виділених слів.
 5. Виписати слова в три колонки залежно від способу творення:
1) префіксальний; 2) суфіксальний; 3) префіксально-суфіксальний.
 6. Дібрати до підкресленого слова спочатку два спільнокореневих, а потім – дві форми цього слова.
 7. Виписати іменники з останнього речення та скорочено записати після кожного з них рід, число, відмінок.
 8. Запишіть іменники в чотири колонки: 1) I відміна; 2) II відміна; 3) III відміна; 4) IV відміна.
 9. Виписати 5 словосполучень «іменник + прикметник».
- Визначити групу прикметників за значенням.
10. Утворити просту і складену форми вищого й найвищого ступенів порівняння від прикметників **прозоре, пізній**. З одним утвореним прикметником скласти й записати речення, зробити його синтаксичний розбір.
 11. Знайти в тексті займенники, підкреслити їх як члени речення.

А батько в Тараса - славний у Керелівці чумак. Невипадково керуючий маєтком пана Енгельгардта уклав із заможним Григорієм Шевченком, щойно той обзавівся власними волами й гарбою, ділову угоду. І тепер він для кожного в селі офіційний чумак: має пару волів, чумацьку гарбу, оббиту лубком (разом це *зоветься* між гордовитим чумацьким людом *паровицею*), та ще на додачу й мазницю літрів на п'ятнадцять. Тарас *полюбляє* в неї заглядати, і йому страх як подобається їдучий запах *двогтю* (За Г.Гусейновим).

Завдання

1. Виписати з тексту застарілі слова. Які з них є архаїзмами, а які – історизмами?
2. Знайти в тексті приклади стилістично забарвлених слів.
3. Записати виділені слова фонетичною транскрипцією. Визначити в них кількість букв і звуків.
4. Дібрати спільнокореневі слова до іменника *чумак*. Визначити спосіб творення кожного з дібраних вами слів.
5. Зробити синтаксичний розбір першого речення.
6. Провідміняти числівник 15. У непрямих відмінках навести паралельні форми.
7. Хто швидше? Виписати з тексту по три іменники, прикметники, займенники. Пояснити роль цих частин мови.
8. Хто швидше? Знайти іменник, що вживається лише в однині.
9. Виписати приклади назв істот і абстрактних іменників.
10. Вибрати з тексту один якісний прикметник. Утворити його просту іскладену форми ступенів порівняння.
11. Підкреслені слова розібрати як частину мови.
12. Пояснити основні випадки чергування у-в, і-й.
13. Провідміняти слова *запах, він, чумацький, двоготь*.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бондар В. Смарагдові китиці у воді / Василь Бондар. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2001. – 372 с.
2. Колесніков В. Голоси. Поема «Дзвонять дзвони». Оповідання, новели, зарисовки, нариси, спогади. Цикл: «Кохання молоде вино» (лірика) / В'ячеслав Колесніков., 2008. – 208 с.
3. Скакун М. Там, де Ятрань круто в'ється / Михайло Скакун.. – (Літературно-художнє видання. Видання друге, ілюстроване).
4. Гусейнов Г. Тіні забутого парку (2 книги) / Григорій Гусейнов., 2007. – 336 с.

Автор-упорядник Злочевська Н.В

Заповідник-музей «Хутір Надія» - **філіал** Кіровоградського обласного краєзнавчого **музею**. Садиба потопає в зелені крислатих *дубів*, струнких *осокорів*, *ясенів*, *гледичії*, *тополь*, більшість з яких нагадують про перебування тут **корифеїв** українського театру Марка Кропивницького, Марії Заньковецької, Михайла Старицького, Миколи Садовського, Панаса Саксаганського і Марії Садовської-Барілотті.

Завдання

1. Назвати іменники – власні назви, пояснити їх написання.
2. Пояснити лексичне значення виділених слів. Перевірити себе за тлумачним словником.
3. Виписати іменники, виділені курсивом, поставити їх у форму однини.
4. Зробити фонетичний розбір слова *перебування*.
5. Зробити словотвірний аналіз слова *краєзнавчий*.
6. Підкреслити у словах вивчені орфограми.

«Степовою перлиною» України часто називають Кіровоградщину. Обрамлені лісосмугами неозорі лани золотавої пшениці, неквапливі тихоплинні ріки й джерела кришталевої води. Шовкові косиці ковили, пахуче повітря, закучерявлені рясними вербами ставки, що в надвечір'ї **хвилюють** рибалок сплесками риби. Чепурні села в садках. Невеликі ліси і переліски в долинах річок...

Завдання

1. Назвати прикметники.
2. Знайти в тексті прикметники та зробити висновок про те, яку роль виконують вони в мовленні.
3. Зробити словотвірний аналіз слова *лісосмугами*.
4. Зробити розбір слова *косиці* за будовою.
5. Виділене слово передати звукописом.
6. Підкреслити у словах вивчені орфограми.

Головківка славиться не лише гончарством. Ця благодатна земля багата на талановитих людей, про що свідчить велика експозиція народних ремесел, яка займає весь другий поверх музею. Перед вашими очима постане цілий калейдоскоп чудових малюнків юних художників, яскраве сузір'я українського та петриківського розписів, галерея витончених **українських** рушників. У цьому залі відвідувачі ніби занурюються в атмосферу стародавнього побуту місцевих жителів.

Завдання

1. Назвати прикметники.
2. Визначити групу прикметників за значенням.
3. Виписати три словосполучення «прикметник+іменник», зазначити рід, число, відмінок прикметників.
4. Виділене слово передати звукописом.
5. Зробити розбір слова *гончарством* за будовою.
6. Підкреслити у словах вивчені орфограми.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кузик Б. М. Духовні скарби рідної землі: історико-краєзнавчі нариси / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – Д: АРТ-ПРЕС, 2007. – 584 с.
2. Кузик Б. М. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – Д: АРТ-ПРЕС, 2005.

7 КЛАС

Автор-упорядник Пристайко О.С.

КІНЬ БАКУН

Це був старий мудрий кінь. Він доживав свого віку. Кінь пасся над річкою, часто зітхав, засинав на ходу.

Він був, кажуть, білої масті, але шерсть давно злиняла, стала брудно-сірою. І тепер, коли річку запинало туманом, кінь і сам блукав, як туман, тільки чулося з молочної хмари його старече пирхання.

Спекотного дня він забирався під верби, у затінок, і важко думав. ***Стояв нерухомо до вечора, стояв, звисивши товсту ворсисту губу, і щось згадував.***

Можливо, сняться йому дороги, і одна дорога пахне йому гарячим пилом, а друга — збовтаним осіннім болотом. Можливо, сниться поле, сниться пашисте, як чай, степове сіно, сниться батіг і пекуча упряж, сняться візники (За В.Близнецем).

Завдання

1. Виписати з тексту вставні слова.
2. Виписати з тексту якісні прикметники.
3. У виділеному реченні підкреслити головні та другорядні члени речення.

...Зблизька річка здавалася ще чуднішою. Видно було, як помалу, тяжко йшла крига. Лід тріщав, лускався, крижини лізли одна на одну, чисто було схоже на те, як женуть великий гурт волів. Уся сіра маса худоби сунеться помалу, а деколи один віл вилізе на другого, а тоді в тому місці починається гармидер, воли налізають один на одного, стоять, крутяться...

А річка все суне і суне вперед. ***Крижини з мокрим риком труться одна об одну.*** Вони такі поважні та старі, аж жовті. Звідки вони припливли сюди? І куди попливуть? От сісти б на одну з них і їхати на ній далеко-далеко. А вода, ух, чорна, глибока та холодна, аж пищить (За В.Винниченком).

Завдання

1. Визначити стиль тексту.
2. У виділеному реченні підкреслити головні та другорядні члени речення.
3. Виписати з тексту прислівники.
4. Розібрати слово ***одна*** як самостійну частину мови.
5. Пояснити правопис слова ***далеко-далеко***.

Дерева стояли нерухомо, вкриті снігом з одного боку, і тихо потріскували. Стежок ніде не було, і Пилипок брів напростець по коліна в снігу. Він ішов і йшов не оглядаючись.

...Минуло чимало часу, перш ніж попереду завиднілась просіка. Пилипок сів під величезною ялиною на її зелені віти.

Сонце зайшло за дерева, і з того боку, звідки він прийшов, на ліс став насувати смерк. Пилипок згадав хату дядька Селантія, макітру з солодким буряком, проковтнув слину і кліпнув очима. Потім ткнув носа у комір і почав дрімати. Рідкий сніжок з'явився в повітрі, і кілька сніжинок торкнулись Пилипкових вій. ***Щось тепле підкотило йому до голови, і він побачив сонячне світло, теплу хату, маму в білій сорочці з великим червоним яблуком у руках*** (За О.Жовною).

Завдання

1. Визначити стиль тексту.
2. У виділеному реченні підкреслити головні та другорядні члени речення.
3. Надписати у виділеному реченні над кожним словом частину мови.
4. Пояснити правопис слова *з'явився*.

ГІЛЕЯ

Ми виїхали з столиці степів Кіровограда, і шлях стелеться на південь. Туди, у напрямку благословенної Компаніївки, сонячного, напахченого полянами Бобринця. Врешті, цим шляхом можна переїхати весь український степ і влетіти прямо у запилений Миколаїв. Це там, де Інгул, обійнявшись з Бугом, впадає в лиман. Там, де починалася давня перлина степу — казкова Гілея...

Так називався наш край десять тисяч років тому. Гілея — це по-грецькому лісисто. *Могутні праліси шуміли над лиманами і самісіньким Дніпром, тодішнім Борисфеном, та заходили в глибінь степів, де люті тури вільно ховалися у високій траві та дебелих полинах...*

Володарювала усім цим безмежним краєм жінка дивовижної вроди. Звали її греки та інші народи тим же ім'ям — Гілея (За С.Плачиндою).

Завдання

1. У виділеному реченні підкреслити головні та другорядні члени речення.
2. Виписати із тексту дієприкметники.
3. Виконати розбір одного із виписаних дієприкметників як особливої форми дієслова.

Ні для кого не є секретом, що будь-яка держава тримається на трьох китах – території, суспільних відносинах і мові народу, який заселяє цю територію.

Мова будь-якого народу така ж давня, як і свідомість людини. Без мови не було б ні історії, ні науки, ні культури, ні інших духовних надбань.

А звідси й висновок: не обов'язково силою захоплювати територію іншого народу, щоб позбавити його державності. Досить забрати в нього рідну мову. *А з приходом туди чужої мови прийде і чужа цивілізація, чужий менталітет, чужа держава.* Тому й не дивно, що столітні цензури, закладені ще Петром І у його зловісному указі 1720 року, спрямованому на знищення української мови, зводились до одного: позбавити «малоросів» можливості навіть і думати про утворення своєї держави (За К.Повельком).

Завдання

1. Визначити стиль тексту.
2. У виділеному реченні підкреслити головні та другорядні члени речення.
3. Виписати з тексту займенники.
4. Розібрати слово *своєї* як самостійну частину мови.

Кожний камінь історії кричить на тернистих шляхах-дорогах України нашої. Бо які тільки інквізитори не усердствували, аби знищити її правічну мову.

Воістину мова будь-якого народу – то найвищий божий дар, на який нікому не дано посягатись. Хіба можна, скажімо, посягатись на ліси, що живлять нас киснем? А мова кожного народу – то несходжені ліси, які дарують людині духовний озон, що підносить її на таку висоту, де вона запалює свою зорю незгасиму.

А сліди Правічної Матері, що подарувала нам рідну мову, ведуть у сиву давнину, як і сліди Правічного Батька. Удвох вони, образно кажучи, вчили свою мову, аби вона озвалась пташиним співом, ароматами матіюли вечорової, літнього дощу, спілих яблук, щоби розуміла найтонші порухи душі, говорила голосом душі і серця(За К.Повельком).

Завдання

1. Виписати з тексту речення з дієприслівниковим зворотом. Дієприслівниковий зворот підкреслити як член речення.
2. Розібрати дієприслівник як особливу форму дієслова.
3. Визначити стиль тексту.
4. Пояснити правопис займенника *будь-якого*.

Методичний коментар

Народився на рубежі XVII та XVIII століть. Помер у селі Припутні Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (неподалік сучасного селища Мошорине, що в Знам'янському районі на Кіровоградщині) на рубежі XVIII та XIX століть. Точні дати народження та смерті невідомі. Автор знаменитої пісні «Їхав козак за Дунай».

ПІСНЯР І ФІЛОСОФ З ПРИПУТНІВ

До видатних людей, долю яких історія назавжди пов'язала з нашим краєм, належить також ім'я Семена Климовського.

Семен Климовський тривалий час проживав і помер в селі Припутні, яке у XVIII столітті існувало на межі нинішніх Олександрійського і Знам'янського районів.

Він навряд чи передбачав, що його пісня «Їхав козак за Дунай» так довго збереже свою свіжість і привабливість. Наприкінці XVIII століття романс «Їхав козак за Дунай» потрапляє до збірок модних пісень. Він був улюбленим у середовищі дворян. Досить рано замандрувала пісня про українського козака, що перед походом прощається з милою дівчиною, на далекі береги Великобританії.

Цікаво, що «Їхав козак за Дунай» була однією з перших українських пісень, що їх засвоювала на початку XIX століття англійська культура (Із журналу).

Завдання

1. Виписати з тексту дієслова теперішнього часу.
2. Розібрати дієслово **збереже** як самостійну частину мови.
3. Виписати з тексту прийменники.
4. Виконати розбір за будовою слова **замандрувала..**
5. Визначити стиль тексту.

Ми розмовляли про ніжні пахощі степів, які може відчути лише чутливий ніс тубільця. Безконечний родючий степ поріс травою й поховав дороги. Як у морі, хвилюється його зелена поверхня, багато фарб розкидано по степу, щедрих, щирих фарб збудженої землі. І високе бліде небо блакитними шовками звисає до обріїв, дзвенить відблисками дорогого каміння, голубими переливами степової тайни й високими, наче з безвісти донесеними, мелодіями степових птахів. Пливе степ, наставивши вітрила. **Море — пустельний степ одного обарвлення й одного запаху.** Через це людина шукає інших морів, дальших обріїв і солодшої тайни. Степ межує з морем, що завше приймало на свої вітри журавлів із степу (За Ю.Яновським).

Завдання

1. Виписати з тексту іменники, що вживаються лише в множині.
2. Виконати розбір іменника, що вживається лише в множині, як самостійної частини мови.
3. У виділеному реченні підкреслити головні та другорядні члени речення.
4. Пояснити правопис слова **безконечний**.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Близнець В. Звук павутинки: повість / Віктор Близнець. — Київ: Веселка, 1970.
2. Винниченко В. К. Краса і сила / В. К. Винниченко. — Київ: Дніпро, 1989.

3. Жовна О. Ю. Маленьке життя: оповідання для середнього шкільного віку / О. Ю. Жовна. – Кіровоград: ПВД «Мавік», 2004. – 90 с.
4. Плачинда С. П. Ніч перед стартом: повісті, документальні оповідання / С. П. Плачинда. – К.: Радянський письменник, 1971.
5. Повелько К. І. Правічний Батько викував нам мову / К. І. Повелько. // Вільне слово. – 1998.
6. Філософ і пісняр із Припутнів.. // Поріг. Журнал з питань краєзнавства, освіти, культури і науки. – 1992. – №1.
7. Яновський Ю. І. . Твори: в 5-ти т. Т.2 / Ю. І. Яновський. – К: Дніпро, 1983.

Автор-упорядник Злочевська Н.В.

Територією Гайворонського району протікає одна з найбільших річок України – Південний Буг. Він бере початок із маленького джерела на Хмельниччині й протікає територією п'яти областей, перетинаючи **лісостепову** й **степову** природні зони. Його довжина 792 кілометри. Захоплені величавістю ріки, наші предки слов'яни називали її Богом. Велич і красу цієї водної артерії описували Леся Українка, Михайло Коцюбинський. Михайло Стельмах та інші письменники.

Завдання

1. Знайти речення з дієприслівниковим зворотом. Пояснити розділові знаки.
2. Назвати дієприслівник, визначити його час і вид.
3. Які ознаки дієслова властиві дієприслівникові?
4. Пояснити написання іменників – власних назв.
5. Виділене слово розібрати за будовою.
6. Визначте речення, ускладнене однорідними членами, поясніть розділові знаки.
7. Підкреслити у словах вивчені орфограми.

Змагаючись із столицями, Кіровоград один із першим долучився до таких досягнень **цивілізації** як тролейбус, телефон і **телеграф**. Не дивно, що сучасники називали Єлисаветград «маленьким Парижем», бо він був культурною **оазою** степової України. Театрознавці по праву називають Єлисаветград «другими Афінами». Тут у 1882 році було відкрито перший український професійний театр, де працювали справжні **корифеї** – Михайло Кропивницький та Іван Карпенко-Карий. Архітектура міста – це будинки, створені за індивідуальними замовленнями в різних стилях відомими **зодчими** Андрієм Достоєвським, Яковом Паученком і Олександром Лішневським. Перепланований на сектори й квартали Єлисаветград прикрасився архітектурними ансамблями й десятками кілометрів тротуарів, що надало йому європейського шику.

Завдання

1. Знайти й зачитати речення з дієприкметниковим зворотом. Пояснити в ньому наявність або відсутність розділових знаків.
2. Назвати дієприкметники, визначити їх рід, число, відмінок.
3. Які ознаки дієслова властиві дієприкметникові?
4. Пояснити написання іменників – власних назв.
5. Визначити речення, ускладнене вставним словом, пояснити вживання розділового знаку.
6. Пояснити лексичне значення виділених слів. Перевірити себе за тлумачним словником.
7. Підкреслити у словах вивчені орфограми.

Над Зоряним погожий ранок. Такий саме ранок і на Київщині, де минуло дитинство. Схожий він і на Кіровоградщині, де край поля іде уславлений Олександр Васильович Гіталов. Де виглядає мати біля вікна його славетного земляка з космічних висот Леоніда Івановича Попова. Де з мудрим усміхом мовби благословляв на новий ранок відкриттів під квітучою яблунею зграйку школярів незабутній Василь Олександрович Сухомлинський. Такий самий, умитий росю і свіжий у високості, цей ранок і на **Донеччині**, де іде до шахти Іван Іванович Стрельченко.

Завдання

1. Визначити прийменники, з'ясувати, з яким словом кожний із них пов'язаний за змістом. Якими частинами мови є ці слова?
2. Пояснити роль прийменників у реченнях.
3. Пояснити, як пишуться прийменники з усіма частинами мови?
4. Виписати сполучення слів «прийменник+частина мови». Зазначити відмінок.
5. Пояснити написання іменників – власних назв.
6. Знайти речення, ускладнене дієприкметниковим зворотом, пояснити вживання розділових знаків.
7. Виділене слово передати звукописом.
8. Зробити розбір слова *уславлений* за будовою.
9. Підкреслити у словах вивчені орфограми.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кузик Б. М. Духовні скарби рідної землі: історико-краєзнавчі нариси / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – Д: АРТ-ПРЕС, 2007. – 584 с.
2. Кузик Б. М. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – Д: АРТ-ПРЕС, 2005.

8 КЛАС

Автор-упорядник Смородіна І.І.

Ти ростеш щохвилини,
Дні минають за днями.
Виростаєш ти, сину,
Непомітно для мами.
Найрідніша людина
І опора для неньки,
Мій малесенький сину,
Не такий ти й маленький.

С. Гутнєва

Завдання

1. Пояснити вживання розділових знаків.
 2. Визначити вид звертань.
 3. Виписати словосполучення, виконати їх синтаксичний розбір.
- Пригадати, яке поєднання слів не є словосполученням.

Вибірковий диктант

Дощик

Дощик за віконечком –
Крап, крап, крап.
Час пливе поволечки,
Ти його не квап.
Загляда в віконечко
Непроглядна синь.
Спи, маленьке сонечко,
Трохи відпочинь.

Дощик тихо стукає
По нічних шибках.
Цими співозвуками
Колиса у снах.
Сплять давно горобчики,

Стихло «цвінь-цвірінь».
Засинай, мій хлопчику,
Трохи відпочинь.

Дощик все наспівує
Мрії-дивосни,
І разом зі зливою
Вже летять вони.
Понесуть на крилоньках
В казку-далечінь.
Спи, моя дитинонько,
Трохи відпочинь.

С. Гутнєва

Завдання

1. Знайти авторські неологізми, пояснити їх лексичне значення.
 2. Виписати звертання, визначити їх вид.
 3. Записати виділені речення, підкреслити в них усі члени.
- Охарактеризувати головні і другорядні члени речення.

1. Я – твоя сьогоднішня сторінка,
Нещодавно ти мене відкрив.
Всі слова читаєш без зупинки
Й не перегортаєш моїх слів.
Я – твоя поезія крилата,
Сонцем осяваю знов і знов.
Я – твоє щоденне тихе свято:
Злагода, Гармонія, Любов.

С. Гутнєва

2. Вчора – то прірва, безвихідь, безодня,
Чорне, страшне, безнадійне провалля.
Вчора – то морок із туги і болю,
Вчора – то осінь для когось остання.

С. Гутнєва

3. Слово – всесвіту творець,
Слово – розуму вінець,
Слово творить з нас людину
Споконвіку і понині.

К. Повелько

Завдання

1. Пояснити розділові знаки.
2. Підкреслити однорідні члени речення відповідно до їх синтаксичної ролі.
3. Визначити тип присудка та спосіб вираження підмета.
4. Виконати синтаксичний розбір виділеного речення.

НАЩАДКАМ

Нехай не зникне сірий журавель,
Звичайна рись, і зубр, і жук-олень,
Глухар, гадюка степова і махаон,
Тритон карпатський і метелик аполлон,
Лелека чорний і їжак вухатий,
Щоб їм Земля була як рідна хата.
Щоб у морях не вивелись ніколи
Білуха, афаліна, краб і коник.
Щоб килимом живим земля цвіла,
Нехай зозулинець, офрис і ковила,
Півонія, тюльпани й черевички
І вовчі ягоди, і запашні сунички,
Білотка лісова, компера і підсніжник,
Кувшинка, лілія і сон великий ніжний,
І рябчик шаховий, осінній пізньоцвіт
Чарують нас ще сотні сотень літ.

Й. Спектор

Завдання

- 1.Визначити тему й основну думку. Яку проблему порушує автор у творі? Поясніть назву твору.
- 2.Пояснити лексичне значення слів *білуха, афаліна, глухар, махаон, зозулинець, офрис, ковила, черевички, білотка лісова, компера, рябчик шаховий*. Що ви знаєте про них?
- 3.Пояснити розділові знаки, підкреслити однорідні члени речення відповідно до їх синтаксичної ролі.
- 4.Пояснити написання слів *жук-олень, аполлон, Земля*.

ТАНК

Білий ранок. На роботу йду.
Через сквер іду завжди, до речі.
Пада сніг на кепі і на плечі,
Пада на берізку молоду.
Між алей задумних, де тепер
Там парадом йде гратчатка з сталі,
Грізно виріс танк на п'єдесталі,
Наче з бою вирвався і завмер.
Вдячно б'ю щораз йому чолом,
Копирсаючись в минулих датах.
Як у лісі, на війні, на чатах
Він стоїть з припіднятим стволом.
... Вітер листя із дерев стриже.
Сніг із віт звиса, мов білі гирі,
Ходять люди. **Т-34**
Спокій мого міста стереже.

І. Шаповал

Завдання

- 1.Визначити тему й основну думку вірша. Що ви знаєте про автора цього твору?
- 2.Знайти односкладні речення, визначити їх вид.
- 3.Підкреслити порівняльні звороти, пояснити розділові знаки.

4. Вказати спосіб вираження підмета у виділеному реченні.
5. Знайти речення з відокремленою обставиною, визначити, чим вона виражена, пояснити розділові знаки.
6. Прочитати речення зі зворотним порядком слів. Як називається зворотний порядок слів у реченні?
7. Пригадати, які слова називаються вставними. Знайти вставне слово, визначити, до якої групи за значенням воно належить.

Це був чистий розбишака-халамидник. Наче біс який сидів у хлопцеві! Не було того дня, щоб хто-небудь не жалівся на Федька.

А найбільше йому доставалося за Толю. Толя був син хазяїна того будинку, де вони жили. Це була дитина ніжна, делікатна, смирна. Він завжди виходив надвір трошки боязко, жмурився від сонця й соромливо посміхався своїми невинними синіми очима. **Чистенький, чепурненький, він зовсім не мав нахилу до Федькових забав.** Але цей халамидник неодмінно спокушав його, і бідненький Толя приходив додому задрипаний, подраний, із розбитим носом. Мати його, жінка чула й теж делікатна, трохи не вмлївала, бачачи таким свого Толю (За В. Винниченком).

Завдання

1. Пригадати, із якого твору взято уривок, хто є автором цього твору.
2. Пояснити лексичне значення слів *халамидник, делікатний, задрипаний*.
3. Пояснити правопис слів *розбишака-халамидник, найбільше, хто-небудь, невинними*.
4. Підкреслити однорідні члени речення, пояснити розділові знаки.
5. Виконати синтаксичний розбір виділеного речення.

День був тихий, сонячний. Сніг, що зробив білим увесь світ, сліпив очі й прибавляв сліз у Пилипкових очах. Пилипок брів, провалюючись у кучугурах, до своєї хати.

Добравшись, він прочинив двері й зайшов усередину. У хаті нікого не було. На печі лежали одні ганчірки й солома. Пилипок ще дужче заплакав і вийшов надвір. Він обійшов подвір'я. Потім, втираючи сльози, поглянув на ліс. Іноді туди по жолуді ходила мама. Пилипок ще раз утер рукавом сльози і рушив до лісу.

Дерева стояли нерухомо, вкриті снігом з одного боку, і тихо потріскували. Стежок ніде не було. Пилипок брів навпростець по коліна в снігу. **Він ішов і йшов не оглядаючись.** А коли раптом здумав повернути голову, то побачив позаду такі ж дерева, як і попереду. Він ішов усе далі й уже не плакав *(За О. Жовною)*.

Завдання

1. Знайти односкладні речення, визначити їх вид.
2. Підкреслити відокремлені члени речення, пояснити розділові знаки в реченнях із відокремленими членами.
3. Виконати повний синтаксичний розбір одного з речень, що мають відокремлені члени.
4. Перебудувати виділене речення так, щоб дієприслівник відокремлювався комою.
5. Підкреслити однорідні члени речення, пояснити розділові знаки.
6. Знайти складні речення, пояснити розділові знаки в них.

НАЗВАНА МАТИ

Він стояв посеред хати. На відкритому обличчі — усмішка ніяковості, а в очах — біль. Марія стрільнула поглядом на руку: правиця, якою тримався за плече, закривавлена. **Жінка кинулась допомагати.**

Переховувала Марія молодого партизана од стороннього ока вдень у тісній хатині, а на ніч палила в лежанці соломку, щоб тепліше було спати.

...Радість визволення була нестримною. Люди бігли назустріч першим червоноармійцям. До однієї радості добавилась Марії й друга. **Під вечір, як із-під землі, став на порозі Грицько.** У новій військовій формі, підтягнутий, при чині (Марія нічого в тому не розуміла), а в руках — речовий мішок.

У ту ніч заснули пізно всі, навіть діти. А вранці названа мати провела сина за околицю села. **Розпрощались.** Він пішов, а вона ще довго стояла біля самотньої дички, сумно дивилася йому вслід і, витираючи краєчком хустини рясні сльози, шепотіла, як заклинання: «Щастя тобі, сину! Щастя тобі...» (За К. Повельком).

Завдання

1. Хто є автором записаного уривку? Про які події розповідається у творі? Чому він має таку назву?
2. Пояснити розділові знаки.
3. Виписати словосполучення з різними видами підрядного зв'язку між словами, виконати їх синтаксичний розбір.
4. Виконати синтаксичний розбір виділених речень, визначити різновиди кожного з членів та способи їх вираження.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Винниченко В. К. Раб краси: Оповідання, повість, щоденникові записи / В. К. Винниченко. — К: Веселка, 1993. — 383 с.
2. Гутнєва С. Беспокойная душа / С. Гутнєва. — К: Профі, 2014. — 170 с.
3. Жовна О. Її тіло пахло зимовими яблуками: Оповідання та повісті / О. Жовна. — Львів: ЛА «Піраміда», 2008. — 388 с.
4. Літературна Олександрійщина (XX століття). Збірник напрацювань міської творчої групи вчителів української мови та літератури / / [А. А. Баєвська, Л. В. Бахтала, Н. В. Злочевська, Жуган О.Ю., Пристайко О.С., Руденко Т.Л., Смородіна І.І., Хрієнко А.В.]. — Олександрія, 2013. — 118 с.

9 КЛАС

Автор-упорядник Злочевська Н.В.

Добровеличківський край багатий на історичні події. Його степами пройшли та залишили сліди свого перебування десятки племен і народів: киммерійці, скіфи, сармати, чорні клобуки, печеніги, половці, татари та інші. Була ця земля рідною і для слов'янських племен. Зачепили край події **козацької** доби, революційних випробувань, обпалило лихоліття Великої Вітчизняної війни.

Із покоління в покоління передається розповідь про те, як територією краю проходили війська Богдана Хмельницького після битви з поляками під Жовтими Водами. *За реєстром Війська Запорозького 1756 року значиться, що на території краю розміщувався курінь Величківський, який складався з 358 вихідців з місцевих поселенців.*

За переказами, у цих місцях на березі річки Доброї біля чумацької зупинки першим оселився втікач-кріпак коваль Величко. Згодом там заснувався хутір, названий Добровеличківкою, його заселяли українські селяни з-за річки Висі, які тікали від польсько-шляхетського гніту.

Завдання

- 1.Зробити синтаксичний розбір виділеного речення.
Накреслити схему. Обґрунтувати вживання розділових знаків.
- 2.Знайти речення, ускладнені вставним словом, однорідними членами речення, дієприкметником зворотом. Пояснити вживання розділових знаків.
- 3.Пояснити написання іменників – власних назв.
- 4.Пояснити написання числівників.
- 5.Виділене слово передати звукописом.
- 6.У першому реченні визначити морфологічну приналежність кожного слова.
- 7.Виписати у три колонки службові частини мови: прийменники, сполучники, частки.
- 8.Підкреслити у словах вивчені орфограми.

Кіровоградщина! Постійно **пульсуюче** середохрестя України з життєдайними артеріями Дніпра, Інгульця, Інгулу, Синюхи та Південного Бугу. *Географічне диво, що поєднало в собі чарівливі кручі дніпровського узбережжя, таємничі **нетрі** Чорного лісу, золоті лани Поінгулля, яблуневий **розмай** Східного Поділля!* Священний **Екзампай**, потайник державної бронзи!

Степовою **Елладою** назвав наш край Євген Маланюк. Видатний поет і **культуролог** як ніхто знав, що вкладається в цей гучний епітет.

Узагалі, Кіровоградська земля багата розгаданими і нерозкритими ще таємницями, це наче непрочитана книга, що терпляче чекає на свого мудрого і дбайливого читача. Літера за літерою, рядок за рядком вітчизняні науковці старанно і наполегливо вчитуються у загадкову і, безперечно, багату історію українського степового краю.

Завдання

- 1.Зробити синтаксичний розбір виділених речень. Накреслити схеми. Обґрунтувати вживання розділових знаків.
- 2.Знайти речення, ускладнені вставними словами, однорідними членами речення, звертанням. Пояснити вживання розділових знаків.
- 3.Пояснити написання іменників – власних назв.
- 4.Пояснити лексичне значення виділених слів. Перевірити себе за тлумачним словником.
- 5.Зробити словотвірний аналіз слова **середохрестя**.
- 6.Передати слово **узбережжя** звукописом.
- 7.Підкреслити у словах вивчені орфограми.

Мій рідний краю, моя земле, **перлино** степу, Кіровоградщина!
Прекрасна ти весною в білопінному цвітінні садів, і влітку, коли золотий килим стиглих хлібів зливається із синім небокраєм, і восени, коли дерева схиляють до самої землі свої віти з налитими соком плодами, і взимку, коли, щедро віддячивши людям за невтомну працю, спочиваєш під пухким покривалом снігу.

Багаті твої **надра**, родюча земля! Недаремно вона зберігається в **музеї еталонів** у Парижі як зразок найкращого у світі чорнозему.

Та найбільше багатство, гордість і слава мого рідного краю – люди. Мужні, талановиті, працьовиті життєлюб-степівчани.

Завдання

- 1.Зробити синтаксичний розбір виділеного речення.
Накреслити схему.Обґрунтувати вживання розділових знаків.
- 2.Знайти речення, ускладнені, однорідними членами речення, звертанням.Пояснити вживання розділових знаків.
- 3Пояснити написання іменників – власних назв.
- 4.Пояснити лексичне значення виділених слів. Перевірити себе за тлумачним словником.
- 5.Зробити словотвірний аналіз слова **білопінному, чорнозему**.
- 6.Підкреслити у словах вивчені орфограм.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- 1.Кузик Б. М. Духовні скарби рідної землі:історико-краєзнавчі нариси / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – Д: АРТ-ПРЕС, 2007. – 584 с.
- 2.Кузик Б. М. Кіровоградщина: історія та сучасність центру України / Б. М. Кузик, В. В. Білошапка. – Д: АРТ-ПРЕС, 2005.

1. Навчальний диктант

НА БЕРЕГАХ ВИСІ

Через невеличке містечко Мала Виска протікає незвичайна річка Вись. Незвичайна тим, що її частини дуже різняться одна від одної. На початку, широка і повновода, вона, як шанована пані, ледь-ледь ступає повільною ходою. **Над нею схиляються розлогі береги, вбрані у зелені капелюхи верб, у жовті брилі соняшників, у білопінне мереживо вишневих садків.** У різні пори року її увагу намагаються привернути своїм убранням круті та пологі схили, увінчані гордовитою кукурудзою, товстими жовтими гарбузами, червоними китицями калини, пухнастими голівками кульбаб та синьоокими волошками.

На одному з берегів Висі причаїлася велика (на дві половини) біла хата. Її оточували клуня, хлівник, сарай, комора та повітка для возів. Між цих будівель розташувався невеличкий городець, де садила цибулю вже немолода, зморена працею жінка. Незважаючи на те що вона розміняла четвертий десяток, у містечку її вважали красунею. **Темна коса була настільки важкою, що, здавалось, голова під її вагою нахилялася назад.** Жінка мала струнку, з округлими формами фігуру, завжди одягалася гарно, зі смаком. **Не раз, ідучи до церкви, вона ловила на собі хтиві чоловічі та заздрісні жіночі погляди** (За Лілією Чубаревою).

Завдання

1. Виписати складні речення, визначити їх тип.
2. Виконати фонетичний розбір слів **схиляються, намагаються, різняться.**
3. Пояснити розділові знаки у виділених реченнях.
4. Пояснити лексичне значення слова **хтиві** (який відчуває переважно плотський потяг; ненаситний, жадібний, зажерливий).

2.Прочитати текст, визначити тип і стиль мовлення.

КОЗАК ІЗ СІЛЬЦЯ ПРИПУТНІ

Припутні. Село на березі ставка, кілька десятків чепурних будиночків, колодязі-журавлі, стрункі тополі і духмяний запах білої акації. А ще пісні вечорові, і серед них одна – «Їхав козак за Дунай». Цю пісню співають в Україні і далеко за її межами вже близько 300 років. Вважають її народною, бо передається з уст в уста. Співають і в Мошориному, не відаючи, що автор цієї знаменитої пісні жив і помер у Припутнях (Мошориному). Мова йдеться про визначного українського поета часів Григорія Сковороди, козака Семена Климовського (Климова).

Як жив, чим займався Семен Климовський у Припутнях? Один із дослідників М. Левицький у нарисі «Деревня Припутни» (1818 р) зокрема писав так: «Автор відомої пісні на самотині пише прості, але ніжні вірші, навчає своїх пісень сільських пастушків, а вечорами до його хатини сходяться люди, інколи з ближніх сіл, аби послухати мудрої поради, послухати нові вірші-картинки з життя. У Климовського велика пасіка, і він на цьому добре знається. Має чималеньке господарство. Рано прокидається, пізно лягає, трудиться з піснею»...

Загубилися, не дійшли до нас інші вірші та пісні Семена Климовського. І якщо їх тяжко відшукати в архівах, то, безсумнівно, вони живуть у пам'яті народній (За Олександром Рябошапкою).

Завдання

- 1.Виписати складні речення, визначити їх тип, пояснити вживання розділових знаків.
- 2.Навести приклади прислів'їв про працю.
- 3.Підібрати синоніми до слів: *чепурних, на самотині*.

3.Зорово-слуховий диктант

ТІТКА ОРИСЬКА

Холодна крапля дощу наче припекла в плече через безрукавку. Згодом друга, третя... І враз припустився, як з відра, дощ.

Ілько чимдуж біг до хати тітки Оріськи. Добіг, а у вікнах темно. Сховався під кленом біля двору та й стоїть. А дощ добирається і через густе віття. «Чи десь в інше місце сховатись – хоча б під тітчину хату, - чи чимчикувати під дощем додому, щоб знав, як вчасно приходити», - розмірковував про себе Ілько. Коли це від літньої кухоньки:

- Ой, хто там мокне?.. Ховайтеся сюди, людино добра.

Ілько прибіг до тітки, яка стояла на порозі кухоньки і придивлялася: хто ж то такий?

- Добрий вечір! – привітався він.

- Доброго здоров'я! Заходьте, - припрошує тітка на «ви», отже, не впізнала. – А я товчуся по двору, коли це як вперіщить, ніби небо прорвалося, то я оце сховалася. Світла не вмикаю, стою, відсапуюсь. Коли ж дивлюсь, ніби хтось під деревом...

Тітка ввімкнула світло, примружилася, глянула на Ілька.

- О, то це ти, Ілюшо? А я на тебе і не подумала б. Давно вже не бачила. Пороз`їжджалися молоді з села (*За Кузьмою Повельком*).

Завдання

1.Пояснити розділові знаки при діалозі.

2.Підібрати синоніми до слова **чимчикувати**.

3.Пояснити орфограми у словах: **пороз`їжджалися, припрошує, сховатися,добирається, припекла, безрукавку, додому**.

4.Прочитати текст, визначити тип і стиль мовлення. Підібрати заголовок, що відображав би тему висловлювання.

Ірина не встигла на останній рейс автобуса. Прикинувши, що десь через дві-три години буде вдома, вирушила пішки. Тепер у душі трішки шкодувала, що так вийшло. Та інакше вчинити не могла, коли почула, як старенька слізно вимолювала в касі квиток на автобус, а огрядна жінка за віконечком лише розводила руками. Так жалко стало стару людину. Старенька ж тремтливим голосом пояснювала, що повертається від сина, що лежить він безнадійний в обласній лікарні після операції. Тут вона перейшла на шепіт, здавило в горлі... Але Ірина почула, як вона проговорила, сама до себе: «Порізали ж бідненького марно, та й зашили...» - і сльози полились із вицвілих очей. Витерла лице вовняною хусткою і доказала касирші своє горе: «Провідала синочка, може, й останній раз. І нащо Господь отак карає?.. А вдома ж залишила напризволяще козу, кури... Хто їм раду дасть тепер?!»

Далі Ірина не могла слухати... Дістала із сумочки куплений заздалегідь квиток, підійшла до старенької і сказала: «Візьміть ось мій»(*За Кузьмою Повельком*).

Завдання

- 1.Пояснити розділові знаки при прямій мові.
- 2.Дописати висловлювання, використовуючи речення з прямою мовою.
- 3.Виписати складні речення, визначити їх тип, пояснити вживання розділових знак.

5.Прочитати поезію, визначити тему та основну думку.

ЯКЩО

Якщо луною озоветься
Біль друга у твоєму серці,
Якщо пізнаєш сльози щастя
За друга злет; якщо нізащо
Не зможеш покривить душею
І не образиш друга лжею;
Якщо мовчанкою не зрадиш,
Плече підставиш і порадиш,
Дістанеш із глибин душі
Найпотаємніше – й даси,
Не прагнучи щось навзаєм, -
Тоді моє життя - твоє!

Антоніна Царук

Завдання

- 1.Визначити вид стилістичної фігури, використаної у творі.
- 2.Скласти схему речення.
- 3.Скласти твір-роздум на тему: «Взаєморозуміння і довіра».

6.Прочитати текст, визначити тип і стиль мовлення

СТАРА ГАРМОНЬ

...Про Мартина Болотного у нас у селі напівжартома говорили: він виріс на конюшні. Це тому, що все життя «дивакуватий Мартин» працював біля коней. Роботу свою любив безмежно.

З кіньми обходився лагідно, нещадно лаяв нас, хлопчаків, що ми скачемо з поля або в нічне наввипередки. Не міг він дивитися, коли хтось періщить коняку бато́гом.

- Доки топчу ряст, не дозволю знущатися над твариною.

Мартин знав повну біографію кожної колгоспної конячини, міг багато з захопленням розповідати про якогось Вихора чи Веселку.

Тільки про те, як коні можуть передчувати погоду, Болотний знав десятки випадків. Бувало, хтось із сільських жартунів удавано серйозно запитував:

- Мартине Оврамовичу, яка буде завтра погода?
- Коні щось дуже воду п'ють і гривами трусять – буде спека і вітер.

Жартун відходив задоволений, посміюючись у кулак. А наступного дня дивувався:

- Диви, а Мартин угадав.

Крім коней, була ще одна пристрасть у Мартина Болотного. Привіз він із війни стареньку гармонь. Часто вечорами сидів на призьбі біля хати і награвав пісні. Коли ж доходило до танців – гармоніст ніби перероджувався. В його очах спалахувало молодечтво. І далеко за село летіла жива мелодія вогненних українських народних танців. Слухати Мартинову гармонь любили всі, хоч і називали її «трофеєм», як любив казати сам господар.

Без Мартина Оврамовича, скільки я пригадую, не проходило жодне гуляння. І на весіллях, і на іменинах він був незамінним музикою – фігурою номер один (За В`ячеславом Колесниковим).

Завдання

1. Пояснити розділові знаки при діалозі.
2. Виконати морфемний розбір слів: **напівжартома, нещадно, наввипередки, жартунів, вогненних, пристрасть.**
3. Пояснити правопис слів з часткою **не**.
4. З'ясувати значення фразеологізму **топтати ряс**.
5. Визначити речення із вставними конструкціями, пояснити вживання розділових знаків у цих реченнях.
6. Підготувати повідомлення про прикмети - вірування, пов'язані з тваринами.

7.Прочитати поезії, визначити тему та ідею. Висловити свої думки з приводу порушеної проблеми.

Якби я знала, де ж то ходиш ти,
Хіба б я стільки лиха назбирала?
Та ти б його й на крок не допустив
І не дозволив, щоб я щастя – крала.
Якби ти знав, як я спеклась одна,
Ти б не гортав свої години чорні
І не спивав ту самоту до дна –
Занедбану робочу ниву орну...

Наталія Фесенко

АКТОРИ

Життя – це театр, де розписано ролі
Для кожного, хто на підмостках стоїть,
Де квоту відведено щастя і болю,
Де щастя і розпачу міниться мить.
Ми всі – лицедії, паяци, сатири.
У очі нам світять софітів вогні,
І заздрість у нас викликають кумири,
І гинуть в любові серця кам`яні.
На сцені сплітається радість і лихо,
Кружляє емоцій гучних карнавал,
Палає вогонь, розплавляється крига,
І мовчки у дійство вдивляється зал.
То де ми сьогодні, актори злиденні,
Чи плещем в долоні, чи граєм на сцені?

Олена Надутенко

НЕ ЗАЗДРЮ!

Не заздрю тим, хто не цінує мить,
Хто часу не спроможний цінувати,
Кому загублена хвилина не болять
І скутості не заважають грати.
Не заздрю тим, хто крила на зорі
Не розправляє, щоб не поламати,
Хто не радів, не плакав, не горів,
Хто не повстав, бо не зумів повстати.
Не заздрю тим, хто в течії пливе,
Хто наказав душі своїй мовчати,
Хто в цьому світі майже не живе...
То дивні люди іншого формату.

Олена Надутенко

Завдання

1. Виписати складні речення, виконати їх синтаксичний розбір.
2. Пояснити зміст виділених рядків.
3. З'ясувати лексичне значення слова **квоту** (1. Частка, частина, норма чогось допустимого; 2. Встановлена синдикатом чи картелем частка кожного учасника об'єднання в загальному виробництві чи збуті продукції).
4. Скласти твір-роздум на тему: «Філософія життя».

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Чубарева Л. Жінка з минулого століття / Л. Чубарева. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. – 254 с.
2. Рябошапка О. Вічне джерело / О. Рябошапка. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 1993. – 64 с.
3. Повелько К. Фатальні три дзвінки / К. Повелько. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 1994. – 74 с.
4. Колесников В. Стара гармонь / В. Колесников. – Олександрія, 2004. – 250 с. – (Літературний альманах «Джерело»).
5. Надутенко О. На теренах долі / О. Надутенко. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2007. – 96 с.
6. Фесенко Н. На святі життя / Н. Фесенко. – Кіровоград: Степ, 2008. – 128 с.

10 КЛАС

Автор-упорядник Хрієнко А.В.

1. З тяжкої роздуми вивели старого дивні, тоскні звуки. 2. Біля тліючих уламків сусіднього будинку лежав собака. 3. Він поклав голову на простягнені лапи і тихо, ледь чутно скиглив. 4. Напевне, кликав свого хазяїна. 5. Але на голос ніхто не з'являвся. 6. Тоді собака, зіп'явшись на ноги, піднімав угору морду і довго та нудно вив. 7. І все ж ніхто не озивався. 8. Лише відголоски котилися лунко і зникали десь там, у степових яругах.

9. Обережно, щоб не потривожити, обминув старий Йона собаку, озирнув пожарище й рушив до шахти. 10. Ішов дорогою, яку міряв ногами сорок п'ять років свого шахтарського життя. 11. Знав – шахти вже немає, забої залиті водою, будівля зруйнована, але все-таки йшов туди ... 12. Йому здавалось, що там знайде полегшення своїм мукам і хоч на хвилину вгамує збентежене серце.

13. Довго блукав старий серед руїн і, нарешті, добрався до шахтного ствола. 14. Стояв, ніби дожидав на-гора скриплячу стару кліть. 15. Ждав, може, ось-ось з'явиться тут забійник Данило Турган, який спустився в шахту зіпсувати машини. 16. І, напевно, ще й досі десь там блукає у підземеллі (За П.А.Байдебурою).

Завдання

1. Назвіть речення, ускладнене

- вставними словами: (4, 13, 15, 16); однорідними членами речення: (1, 8, 9, 11)

- двома рядами однорідних чл. реч.: (3, 6); відокремленими обставинами: (6), - уточнюючими членами речення: (8, 9).

2. Запишіть фонетичну транскрипцію слів: **зіп'явшись, пожарище, підземелля.**

3. Виконайте морфемний розбір слів: **довго, зруйнована, з'явиться, шахтарського.**

4. Назвіть складнопідрядні речення з підрядними означальними: (10, 15); з'ясувальними: (12); обставинними: (14).

1.Надходив вечір. 2.Обрії танули, вужчали. 3.Десь там, у степовому розгоні, біля териконів Горлівки, двигтіли, в небо здіймались огненні спалахи. 4.Там точились жорстокі бої. 5.А тут – мертво. 6.Йона Савович вийшов на дворище, кинув оком навколо: чужою, потворно-мертвою здавалась рідна спустошена земля. 7.Одиноко бовваніла зруйнована шахта. 8.Незвичайна тиша скувала виселок. 9.Жевріли згарища. 10.Савович вдивлявся в страшну картину і думав про те, що час починати.

11.П'ять цистерн з бензином стоять під повіткою, шоста, відкрита – осторонь, біля входу у дворище.

12.До спущених на землю шлангів підповзають танки, машини. 13.Тут беруть вони живодайну силу, відповзають і несуть з собою руїни шахтам, селам, несуть смерть тисячам людей...

14.«Пора», - підганяв себе Йона і все ж не рухався з місця. 15.Над полями з туману вплив пощерблений місяць. 17.Тисячами невидимих струн дзвеніла земля. 18.І манила у простір хвиляста далеч (За П.А.Байдебурою).

Завдання

1.Назвіть слова, у яких відбулося

- чергування приголосних звуків (вужчали – вузький, спущених – спускати);

-чергування голосних звуків(дворище – двір, входу – вхід, вечір – вечора);

-подовження приголосних звуків (огненні, бовваніла);

-слова, у яких ненаголошені голосні не перевіряються наголосом(цистерна, бензин).

2.Установіть відповідність:

1) слово, у якому звуків більше, ніж букв,

А) дзвеніла,

2) слово, у якому букв більше, ніж звуків,

Б) стоять,

3) однакова кількість звуків і букв.

В) обрії.

3.Визначити групу іменників I абзацу тексту.

(тверда група: вечір, розгін, небо, терикон, око, спалах, шахта, виселок, картина, час; м'яка група: обрій, бій, земля; мішана група: дворище, тиша, згарище).

4. Випишіть: кількісний числівник (п'ять цистерн); порядковий числівник (шоста цистерна).

Текля зупинилась на мить, відвернувшись од вітру, перекутала перкалеву хустку, з-під якої вибилися чорні, як сажа, пасма кіс, підтрясла куфайчину на плечах і похуткувала далі через поле навскіс – так швидше, битою стежечкою навпрошки. Щороку восени поле переорюють і щороку хтось протоптує в ріллі стежку. Цеї осені, правда запустили оранку, як і все запустили: війна. Люди свої городи вже встигли засадити, а колгоспні де-не-де поорали. Бо й техніки нема тієї, що була, і коней путніх – дві чи три шкапини лишилось, які ледве клигають. З початком війни і коней, і корів погнали табунами на Тарашу, до Дніпра, але корів тільки до П'ятигір догнали, як німці накрили, вертались додому, ледве половина стада лишилась. А коні не знати куди ділись. Знову воли стали основною тягловою силою в колгоспі, чи як його тепер називають – громадський двір (За *В.В.Бондарем*).

Завдання

1. Складіть схему 1-ого речення.

2. Випишіть прислівники, які пишуться

- разом: (навскіс, навпрошки, щороку, восени, додому),

- через дефіс: (де-не-де).

3. Випишіть прислівник вищого ступеня порівняння, утворіть інші ступені, визначте початкову форму (швидше – найшвидше – швидко).

4. Установіть відповідність:

1) присвійний займенник,

2) неозначений займенник,

3) складний прийменник.

А) з-під,

Б) свої,

В) хтось.

5.Випишіть прикметники й розподіліть їх за значенням: (якісні: чорні пасма кіс, відносні: перкалева хустка, колгоспні поля, основна тяглова сила, громадський двір).

Сонечко заясніло з-за хмар при самому обрії й за мить приснуло променями по полях, по вербах понад річкою, по городах людських, і веселіше защебетало птаство у Гарламовому яру, у черешнях понад яром, які уже ось-ось мають зацвісти: набубнявіли бруньки, заблищали масненько... Текля затримала погляд на безлистій черешні й аж зупинилась, не вірячи своїм очам: крізь ледь зримий зелений туманець їй привиділось, наче на її городі ходить кінь... Вона іще раз втерла кінцем хустки очі й побачила: таки ходить. І не сам, а чоловік якийсь за ним, наче як за плугом... І хвиля радості й неочікуваного щастя підняти Теклю попід руки й понесли на землею пробудженою, як пір'їну, попри черешні сусідські, через яр і знову, уже битою дорогою, на згірок-степочок й не зчулась вона, як ноги винесли її до хати рідної, що стояла в заростях кленчаків теж повеселілою, усміхненою до ранкового сонця, наче й вона зраділа поверненню господаря(За *В.В.Бондарем*).

Завдання

- 1.Випишіть слова з суфіксами емоційного забарвлення, визначте частину мови (сонечко – ім., масненько – присл.)
- 2.Випишіть слова, утворені складанням слів, поясніть їх написання, визначте частину мови (ось-ось – присл., згірок-степочок – ім., з-за – прийм.).
- 3.Випишіть складні прийменники, які пишуться
А) разом (попід, понад); Б) через дефіс (з-за).
- 4.Випишіть прислівник вищого ступеня порівняння, утворіть інші ступені, визначте початкову форму.
- 5.Скадіть схему 1-ого речення.

1.Текля вернулась із вулиці, зайшла за причілок хати, звідки їй було видно город аж до Роськи, й, притулившись до повітки, бачила, як чвалав по стежці при межі Омелян, як перечепився раз за грудомашу, як зупинив Артема за оранкою і вони довго стояли посеред городів, говорили про щось дуже грізно, але Теклі не було звідси ні слова чути, наче в отому німому кіно, що його показували на схід, і кулаком сукав, і пальцем тикав то в землю, то на небеса, а коник вороний дякував їм за перепочинок і сходив до сонця сизою парою.

2.І яке ж було її здивування, коли вона побачила, як заносить Артем плуга, як розвертає коня й обоє чоловіків направляються з городу до обійстя... 3.Текля проворненько майнула поза хатою, аби ті не втямили, що вона підглядала, і сховалась за дверима. 4.А вже через вікно покрадьки придивлялись, як Артем чистив істиком плуга, як самотужки висадив його на віз, запряг клячу, яка не переставала парувати, і рушив на вулицю, навіть не глянувши й разу на хатні вікна.

5.Текля перехрестилась на святу Богородицю в кутку (За *В.В.Бондарем*).

Завдання

- 1.Складіть схему 1-ого речення.
- 2.Визначте вид підрядності 2-ого речення, складіть схему.
- 3.Поясніть розділові знаки в 4-ому реченні, чим ускладнене речення, складіть схему.
- 4.Випишіть слова
 - А) із суфіксами зі значенням згрубілості: (грудомаша),
 - Б) із суфіксами зі значенням пестливості: (проворненько),
 - В) з префіксами з-, с- : (сходив, здивування, сховалася).Поясніть орфограми у виписаних словах.

1. Андрійко, уже не зважаючи на батькову заборону, підхопився і кинувся до драбини. 2. Проте від кількадобової нерухомості руки й ноги стали мов ватяні, тож не вискочив, як хотілось, а виповз на божих світ і, підсліпувато мружачись, озирнувся навколо. 3. Ні їхнього кутка, ні взагалі села не було. 4. Подекуди ще бовваніли вогняні язики кострищ на місці догораючих будівель, і скрізь, куди не кинь оком, чорніли, мов увіткнуті в ранкове небо, вказівні персти, комини печей, ламані лінії траншей, потрощена бойова техніка. 5. На місці хати баби Килини стирчав закіптюжений фюзеляж літака з чорно-білим хрестом на боці, а одне обгоріле крило з двигуном лежало аж у них посеред городу. 6. Великий садок, що його насадили перед самісінькою війною, нагадував посічені стовбури лопухів, коли, бувало, з хлопцями грали у «Чапаєва» і з дерев'яними шаблями налітали на «біляків» у вигляді лапатих лопухових хащів.

7. Не було і їхнього обійстя. 8. На місці хати й повітки темніли чорні плями уже скованої морозцем талої від вогню землі, а посеред них ледь диміли купи горілого дерева і облизаної вогнем глини (За *А.І.Гаєм*).

Завдання

1. Поясніть написання прикметників: **кількадобова, чорно-білий**.

2. Визначте орфограму, поясніть написання слів: **фюзеляж, дерев'яними, кострищ, будівель**.

3. Вкажіть речення

ускладнене - дієприслівниковим зворотом: (1, 2),

- порівняльним зворотом однорідними членами речення: (4).

- складносурядне речення: (5, 8),

- складнопідрядне речення неоднорідною підрядністю: (6)

4. Випишіть дієприкметники, визначте стан і час.

- активні, мин. час: обгоріле, тала, горіле,

- пасивні, мин. час: увіткнуті, потрощена, закіптюжений, посічені, скована, облизана).

1. У байраці вистигала осінь сизим терном на кущах понад ровом, і під вузлуватим гіллям дичок встоювалася густа тиша на пізніх падалишніх грушках. 2. Тільки під її повільною ходою полохався лісовий спокій – ламалося сухе галуззя та чувся тужавий шерех провільглого листя. 3. Нарвала ягід, заодно насмикала під дубами цупкої трави на щітки, зашморгнула торбину, підняла її за зсутулене плече і під синичий посвист рушила додому.

4. Насилу здолала крутизну, бо вклякнув зігнутий поперек. 5. Зійшла на польову дорогу, що в'юнилася попід лісом, а далі, до села, стелилася понад балкою. 6. Постояла, віддихуючи, втерла із зморшкуватого обличчя крапельки скупого поту. 7. Тут, на горі, пружний вітерець із поля шепоче щось нерозбірливе в стеблах збляклого полину, розносить чебрецеве пахтіння. 8. Зліва виблискували довгими шаблюками скиби ріллі, схожі на зчорніле срібло. 9. Між гребенями снувалися сиві струни павутиння, унізані намистинками росички, - заморозок розтав. 10. Праворуч, у долині, курилась туманцем перетолочена вівцями лука в чорних кіпнинах – кроти навикидали землі. 11. Мерехтлива тінь од Цвіркунової гори сягнула до упокоєних по-осінньому плес на Ташлику, що малиново просвічувалися крізь голі верби, - сонце якраз сипнуло скупі проміння з-за насупленої хмари, завислої підстреленим кібчиком над байраком (За М.О.Григор'євим).

Завдання

1. Випишіть слова, у яких наявне

- подовження: (гілля, галуззя, обличчя, пахтіння, рілля, павутиння, проміння);

- подвоєння: (віддихуючи).

2. Зробіть фонетичний запис, визначте кількість звуків і букв у словах: **проміння, віддихуючи.**

3. Випишіть слова, у яких наявне чергування голосних або приголосних звуків.

(у байраці – к-ц, дичка – к-ц, грушка – к-ц, щітка – к-ц; на дорогу – г-з; осінь – і-е; ягід – о-і; шепоче – о-і)

4. Поясніть правопис слів: **насилу, праворуч, зліва, по-осінньому.**

5. Позначте речення, ускладнені

-однорідними членами речення: (3, 6, 7),

-уточнюючими членами речення: (7, 10),

-відокремленим означенням: (8, 9, 11).

6. Поясніть розділові знаки в 5-ому реченні.

1. З іншого від вокзалу боку видно було доволі похмуру водонапірну вежу, муровану з дикого каменю. 2. Від неї бігло кілька, ясна річ, немощених доріг. 3. Одна простувала у село Водяне. Де ще здалеку вгадувався одноповерховий цегляний будинок поміщиці Ольги Федорівни Долинської. 4. За переказами, в неї був закоханий колійний інженер, що будував тутешню станцію. 5. Тож коли прийшла черга давати станції назву, проворний інженер наполіг найменувати її якраз на честь колоритної поміщиці-степовички Ольги Долинської.

6. З іншого боку дорога бігла в село Олександрівку, де хазяйнували сусіди-поміщики Добровольські й Кефали. 7. Добровольських тут знали великими любителями гри в карти. 8. Переказували, що азартні поміщики програвали все, що тільки можна було програти. 9. Й доволі скоро виявилися банкрутами. 10. А от розважливий Михайло Куфала був у повітовій Олександрії предводителем дворянства й, користуючись владою, намагався своє ім'я також закарбувати навіки, зробити частиною видатної залізничної історії. 11. Тому якийсь час крихітне селище довкола вокзалу в Долинській офіційно називали Кефалиним (За Г.Д.Гусейновим).

Завдання

1. Випишіть слова, утворені складанням слів і основ, визначте частину мови, поясніть написання (водонапірна, одноповерховий, поміщиця-степовичка, сусіди-поміщики).

2.Визначте частину мови слів 2-ого речення, поясніть розділові знаки.

3.Позначте речення

- з відокремленим означенням: (1),
- спр з підрядним часу: (5),
- спр з підрядним означальним: (6),
- спр з підрядним з'ясувальним: (8).

4.Вкажіть вид підрядності 8-ого речення.

5.Складіть схему 10-ого речення, поясніть розділові знаки.

Увесь степ, від краю й до краю, мерехтів, горів холодним росяним саявом. А над ним, поволеньки здіймаючись на обрієм, світило сонце і стигла така ж важка, така ж німотна, нічим не порушувана тиша. Так ніби й не палахкотіла оце по всьому світу, не бурхала вогнем пожеж, не гриміла громами гармат страшна війна.

Довго-довго не порушав ніхто жодним словом, жодним звуком тієї тиші. Ще довго по тому, коли відлунали ясні, чіткі, страшні своєю правдою і дужі своєю вірою слова Сталіна, ніхто тут не міг здобутися на слово...

Тільки вже за якийсь довший час, в який, здалося Докії, вмістилося ціле її життя, хтось поруч з нею глибоко-глибоко зітхнув, ніби скидаючи з себе незвичайний тягар якихось важких чар. І, тамуючи гострий холодок у грудях, Докія подумала: «Виходить – надовго... Виходить, що кінця всьому цьому не видно... Виходить що... хто й зна... хто з нас ще й доживе до перемоги і побачить кінець усього цього... Виходить – треба готуватися до найважчого...» (За В.П.Козаченком).

Завдання

- 1.Зробіть морфемний розбір слів: **поволеньки, надовго**.
2. Випишіть прикметник вищого ступеня порівняння, утворіть інші ступені, визначте початкову форму (довший – найдовший – найбільш довгий – довгий).

3. Випишіть займенники, визначте їх розряд.
4. Випишіть складні прислівники, поясніть їх написання (довго-довго, глибоко-глибоко).
5. Зробіть синтаксичний розбір 2-ого речення з 2-ого абзацу.

Слова спокійні, ваговиті, зовні такі прості, звичайні, але насправді пронизані гострим болем ще не до кінця усвідомлених втрат, незвичні і незвичайні, лунко, ясно, зрозуміло до запаморочення падали в насторожену ранкову тишу полів, глибоко й болісно западали в розкриті душі, і люди, мовчазні і насторожені, все нижче і нижче опускали голови під вагою неприкритої і страшної правди тих слів, під тягарем всього того непередбаченого, нежданого і страшного, що чекає ще усіх цих людей попереду...

Коли Сталін закінчив свою промову і десь там в репродукторі щось дзвінко клацнуло й змовкло, за річкою, понад горбами викотилося з-за обрію сонце, гостро вдарило в очі колючим промінням, червоним відблиском тривожно замерехтіло на тихому плесі річки, холодним сліпучим зблиском загорілося в міріадах росин (За *В.П.Козаченком*).

Завдання

1. Вкажіть, скільки рядів однорідних членів речення в 1-ому й 2-ому реченні (у 1-ому – 9, у 2-ому – 2).
2. Поясніть розділові знаки в 1-ому й 2-ому реченнях, складіть схеми.
3. Зробіть синтаксичний розбір речень.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Блакитні вежі: Хрестоматія творів письменників Приінгульського краю у двох томах – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр "Мавік", 2011. – 408 с.

«ВІЮТЬ ВІТРИ, ВІЮТЬ БУЙНІ...»

Лампадне, кліпотливе, сумовите-сумовите світлечко; від нього так і тхне церковним тягучим дзвоном, смачними маківниками, підсмаженими бубликами з трошки липкою та хрустливою шкуринкою.

У хаті вогко, пахне вимитою підлогою, свіжими рядюжками і пиріжками з горохом. По кутках сторожко застигла тиха, таємна півтьма. Тіні ланцюжків од лампадки за кожним кліпанням гноту похитуються, гойдаються на стінах, а святі на іконах ворущаться й закутуються в свої сині та червоні одяги. На печі душно, черінь пече, жене духом глини й розігрітого кожуха. Але Гринь лежить непорушно, тільки голову виставив з-за завісочки у той загадковий, чудний світ, що починається зараз же за піччю. Все там тепер якесь інше, ніж звичайно: все ніби таке саме, як удень — і стіл з клітчатою цератою, і мисник з розбитою Гриньком шибкою, і зелена в рожевих квітках скриня з горбатою спиною, на якій Гринь їздить верхи в Київ, — все те саме, але якесь воно тепер хитре, прикиркове, з одведеними набік очима. Навіть макітра з пиріжками в кутку, накрита рушником, та сама макітра, з якою Гринь у такому щирому приятелюванні, і та щось таке таємне ховає в собі. А що вже ота чорна, чотирикутна дірка дверей до спальні, то на неї просто дивитися неможливо, така вона загадкова та моторошна (За В.Винниченком).

Завдання

- 1.Виписати з тексту іменники І та II відміни.
- 2.Знайти в тексті речення, ускладнене дієприкметниковим зворотом.Виконати його синтаксичний аналіз.
- 3.Підкреслити в тексті диктанту однорідні члени речення.
- 4.Що ви знаєте про В.Винниченка?

До церкви люди посходилися, як на Великдень. Церкву колись будували ще запорожці — вона була тісна і старовинна. За всім доглядало, певно, хазяйське око братчика низового, бо міцніше зробити церкву не стало б хисту й нині. Все окували залізом. Навіть панікадило було такої неймовірної ваги, що влітку, під час одправ, порипували сволоки, на котрих воно висіло, лускалися дошки, і здавалося, втягне хреста з бані до церкви ця щира запорозька пожертва. Суворі звички Січі Запорозької відбилися на церкві. Ікони було змальовано з братчиків-будівників, з кошового отамана, з курінних. В такій церкві ставало страшно серед вусатих чорних лицарів, уквітчаних оселедцями, в козацьких свитах — лицарів жорстоких та відважних. Вони позирали зі стін, переморгувалися один з одним — часто з презирством до молільників, іноді — вибачливо, рідко — з потуранням. Та парафіяни вже позивали до своїх ікон (*За Ю. Яновським*).

Завдання

1. Пояснити використання в тексті знаків тире.
2. Виписати з тексту прикметники, визначити розряд за значенням.
3. Знайти застарілі слова, пояснити за словником їх лексичні значення.
4. Що вам відомо про Ю.Яновського?

Володимир Бровченко належить до поетів, що пишуть з болю та гніву, і коли в його слові переплавляються тривога і свята ненависть, під його пером народжуються справді неперебутні твори. Але було б несправедливо твердити, що тільки такі твори визначальні в його доробку. Не менш яскраво як поет він розкривається і там, де пише з любові, бо саме любов дає йому право на докір і суд. Ніби й мало сьогодні підстав писати з любові. Але допоки світу, доти в поета залишається право

любити й оспівувати те, що створено вищим розумом і викликає подив.

В.Бровченкові далекі пустопорожні формальні експерименти і бездумна гра зі словами. Його поезія неокласична за духом і змістом, у ній панують ясність, простота і прозорість. Він може демонструвати високу філологічну вправність, як це бачимо у вірші "Важкі алітерації", може вільно поводитися з формою, але це для нього не самоціль. Його мета - виповісти душу і донести до читача багатство своїх думок і щедрість почуттів у гранично простій формі.

Не боюся померти.

Страшуся життя,

Що вбиває розвеснену душу...

Нема, мабуть, для пишучої людини більшої втіхи, як упольовувати рідкісні слова, досі не чуті, не висмакувані, записувати їх у нотатник, повертати на всі боки, вслухаючись у їхнє звучання, милуватися, пробувати на міцність. Та рідко коли почуєш колоритне слово в сучасних молодих поетів. А "Німби над вишнями" хочеться читати з олівцем, як читаєш Ліну Костенко М. Вінграновського, Л. Талалає, П. Мовчану, В. Іллю. Коли занурюєшся у їхню стихію, то потрапляєш в ауру запашного, густого і чистого письма. І слів тих - хоч пригорщами бери! І все викупане в сонці, настояне на степових травах, свіже і чисте, як переддосвітня зоря. Тепер такого письма уже не зустрінеш, бо слова вигинаються, як і люди (*За Петром Сорокою*).

Завдання

1. Пояснити вживання розділових знаків у першому реченні другого абзацу.
2. Знайти й розібрати в першому абзаці тексту багатокomпонентне речення.
3. Виписати з тексту 5 слів, у яких букви **Я,Ю,Є** позначають два звуки.
4. Що вам відомо про творчість Володимира Бровченка?

Скільки знаєш мов, стільки разів ти й людина – говорить мудрість. Але ж це аж ніяк не означає, що всім мовам треба надавати статус державної. Хоч для чого все це затівається і де виношується єзуїтський план – загнати знову нашу мову на задвірок – усім зрозуміло. А без мови, ясна річ, не буде й народу, ні голосу його, ні пісні його, ні культури... І як тут не пригадати великого росіянина Льва Миколайовича Толстого, який не тільки вивчив українську мову, але й захоплювався її ласкавими відтінками у словах (про це пише у своїх спогадах великий українець – Дмитро Іванович Яворницький, розповідаючи про мандрівку в одному вагоні потяга з автором “Війни і миру”).

Варто також нагадати лжепатріотам ретельно замовчувані за радянських часів відомості про Міжнародний конкурс на благозвучність найпоширеніших мов світу, який проходив 1928 року в Парижі. Причина ж замовчування – його результати: українська мова поступилася лише італійській і французькій. Спортивною термінологією – наша мова виборола бронзову медаль. А стосовно нашої народної пісні, то вона є визнаним лідером у світі (*За Кузьмою Повельком*).

Завдання

1. Знайти в тексті диктанту вставне слово, пояснити розділові знаки при ньому.
2. Знайти і проаналізувати складне безсполучникове речення.
3. Виписати з тексту дієслова, визначити форму, вид, час.
4. Що вам відомо про Кузьму Повелька?

Досліджуючи українську духовну історію, Дмитро Чижевський зазначав, що в національних культурах слов'ян, зокрема українців, "... поруч з чистими теоретиками можуть бути поставлені мисленники, які тільки намічали ідеї, тільки кидали думки, не продумуючи їх до кінця, не даючи їм остаточної філософської обробки". Мабуть, тому вчений поряд з поняттям українська філософія, не раз вдається до поняття українська філософська думка; широко застосовується воно й нині. Більшість дослідників вважає, що поряд з філософською наукою, доцільно розглядати й філософську думку — як сукупність ідей, що утворюють у контексті національної культури значимий шар культури. Не має значення жанр, в якому ці ідеї були сформульовані, — головне, що вони існували ("жили") в українській культурі, впливаючи на зміст її національного буття.

Отож одна із заслуг Чижевського як "історика духу" (так він називав себе) — культурологічний підхід до історико-філософського процесу в Україні. Ґрунтуючись на такому підході, він увів до українознавчих філософських студій Т.Шевченка, М.Гоголя. П.Куліша, М.Костомарова поряд із такими філософами, як П.Лодій, П.Юркевич, С.Гогоцький та ін. Адже твори названих письменників справили вплив на розвиток філософського мислення в Україні (*За Іриною Валявко*).

Завдання

1. До якого стилю мовлення належить поданий текст?
2. Знайти в тексті дієприслівникові звороти, пояснити розділові знаки.
3. Пояснити орфограму в слові **сформульовані**, підібрати ще декілька слів на цю орфограму.
4. Де народився Д.Чижевський? Що вам про це відомо?

ОСОБИСТІСТЬ І ЧАС: ВЗАЄМОПРИЯВЛЕННЯ

(Леонід Васильович Куценко)

У час духовної занедбаності суспільства, в пору лукавих манівців від офіційних патріотів, неймовірно зростає роль особистості, котра сповідує патріотизм як роботу - наполегливу, послідовну, негаласливу й совісну. Саме такі люди формують сучасний енергетичний простір, уякому оприявлюється і триває нація. Вони - охоронна грамота її безперервного буття в часі. Леонід Куценко належить до таких сподвижників. Його цивільна відвага, не позірна й не демонстрована, має таку потужну духовну уречевленість, що на неї достоту рівнятися і студентам, і молодим колегам, і друзям. Доктор філологічних наук, член Спілки письменників України, автор численних наукових досліджень у сфері філології, культурології, краєзнавства. Лауреат обласних премій імені Володимира Ястребова, Євгена Маланюка. Побачила світ шістнадцята книга Леоніда Куценка, збірник щирих і серйозних статей, присвячених життєписові Євгена Маланюка. У кожній з них - майже все вперше - факти біографії нашого великого земляка, недруковані поезії і листи з архівів. І за цим усім - величезна пошукова, дослідницька мислительна праця, котра виводила науковця на світові перехрестя (За С.Барабаш).

Завдання

- 1.Виписати з тексту слова, утворені способом складання основ, зробити їх морфемний аналіз.
- 2.Знайти в тексті складне речення. Виконати повний синтаксичний розбір.
- 3.Охарактеризувати звуки і букви у слові *буття*.
- 4.Що вам відомо про Л.Куценка, С.Барабаш?

За спостереженнями дослідників творчості Володимира Винниченка, саме психологічне начало у його романах «має досить міцне коріння. Воно є одним з чільних елементів, які утворюють мозаїку, з якої складається тканина тексту». Власне, у своїй романістиці Винниченко «будує чітку парадигму відносин людини зі світом». Письменник «віддавав перевагу жанрові психологічного роману, в якому домінує урбаністичний колорит, герої найчастіше – інтелігенти, а соціальні конфлікти поступаються місцем морально-психологічним». Поглиблення психологізму у Винниченкових романах є явищем закономірним, адже він «не нехтував досвідом старої реалістичної школи, але разом з тим узаконював в українському літературному процесі досвід західних письменників, де психологізм виявлявся вже дещо по-іншому» (За В. Дмитруком).

Завдання

1. Пояснити лексичне значення слова *урбаністичний*.
2. Знайти в тексті цитати, пояснити розділові знаки при них.
3. Виконати синтаксичний аналіз четвертого речення тексту, побудувати схему.
4. Які твори В. Винниченка ви читали?

Дерева стояли нерухомо, вкриті снігом з одного боку, і тихо потріскували. Стежок ніде не було, і Пилипок брів навпростець по коліна в снігу. Він ішов і йшов не оглядаючись. А коли раптом здумав повернути голову, то побачив позаду такі ж дерева, як і попереду. Він ішов все далі і вже не плакав.

Минуло чимало часу, перш ніж попереду завиднілась просіка.

Пилипок вийшов на лісову дорогу. Куди йти далі, він не знав і знову заплакав. Щеміли пальці на ногах, і було морозно в руки. Пилипок сів під величезною ялиною на її зелені віти, що простягайся по снігу, і сховав почервонілі руки під свитку. Йому

знову захотілося плакати, але він відчув чийсь погляд. Пилипок підвів голову і побачив напроти себе на сухій гілці два величезних ока. Білий сич, що злився зі снігом, дивився на нього. Пилипок махнув на сича рукою, аби налякати, але той, кліпнувши очима, продовжував дивитись. «Чи не той то злий... дух, що діток малих забирає?» - подумалось Пилипкові, і він перехрестився. Сич раптом змахнув крилами і, відштовхнувшись від гілки так, що з дерева посипався сніг, полетів у гущавину. Пилипок залишився сидіти, і тепер йому вже ніхто не заважав плакати (За О.Жовною).

Завдання

- 1.Знайти в першому абзаці тексту слова, у яких різна кількість звуків і букв.
- 2.Знайти в тексті дієприслівники. Визначити, чи утворюють вони дієприслівникові звороти. Чому?
- 3.Знайти в тексті складнопідрядне речення з підрядною означальною частиною. Побудувати схему.
- 4.Що ви знаєте про О.Жовну?

Писати про Федора Миколайовича Плотніра, про його багатогранні пристрасті, неординарність, тремтливе ставлення до історії важко. Як і не можна не погодитися з Володимиром Панченком, доктором філологічних наук, професором Національного університету «Києво-Могилянська академія», який назвав Федора Миколайовича одержимим Плутархом з Нової Праги.

Це він разом з Олександром Миргородським розшукав місце у Рябоволовій балці, де фашистами були розстріляні під час окупації євреї, й встановив пам'ятний знак з написом «Бабин Яр Нової Праги». Це він відшукав місце, де знаходився хутір Припутні, в якому останні роки свого життя провів автор відомої пісні «Їхав козак за Дунай» Семен Климівський. Саме він, Федір Миколайович Плотнір, подарував обласній науковій бібліотеці ім. Д.Чижевського 500 євро, які отримав як компенсацію за свої

поневір'яння у фашистських концтаборах. Це він, Федір Плотнір, започаткував краєзнавчу премію для своїх юних земляків, учнів Новопраських шкіл. Це Федір Плотнір допоміг перевидати книгу львівського письменника і музикознавця Григорія Шульги. А як не згадати, що, завдячуючи наполегливості та ентузіазму Федора Миколайовича, нарешті затверджено герб Нової Праги, проект якого розробив Ф. Плотнір.

Саме Федір Миколайович відшукав те місце в колишньому селі Секретарівці поблизу Нової Праги, де знаходилася садиба Івана Костянтиновича Чижевського — батька всесвітньо відомого вченого історика і славіста Дмитра Чижевського.

І цей перелік відкриттів і знахідок новопраського краєзнавця можна продовжувати довго. Він багато встиг зробити за своє життя: боронив Вітчизну, збудував хату, посадив сад, виростив дітей, написав три прекрасні книги (За *А. Коханом*).

Завдання

1. Побудувати схему, пояснити розділові знаки в останньому реченні тексту.
2. Виписати з тексту займенники, визначити їх розряд за значенням.
3. Пояснити написання власних назв у тексті диктанта.
4. Що вам відомо про Ф.Плотніра, В.Панченка, А.Кохана? Який їхній вклад у культуру Кіровоградщини?

До батьківщини він повернувся надвечір. Поставив рушницю до комина згорілої хати, і ввесь час не могли позбутися руки відчуття звичної ваги рушниці. Сонце, знайоме сонце дитинства, зайшло за знайомий бугор. Серед тоскної тиші посвітилися нагорі зорі. Вітер повіяв з поля, як і раніше. Селянин, що був солдатом і став знову селянином, зітхнув. Весняний вечір повороту прийшов такий, яким його вимріяно було в траншеї.

Село лежало в хаосі. Взимку через нього пройшов фронт. Посередині уїлася в землю воєнна дорога. Село зруйнували набої і спалив вогонь. Увігнуті двори стояли, як чаші. У них життя

людини починалося, стигло і приходило до краю. Людські ноги витоптали землю на подвір'ї. Покоління топталось, вибиваючи двір-чашу. Важко пахтіла весна. Опуклі обрії рожевіли од сонця. На небі, як човен, плив косяк гусей. Хмари билися над ним, штовхалися,— молоді телята. Пасма хмар летіли. Чорний, аж синій, летів, наче виламуючи з себе крила, крук. «Тим-бо й ба!» — сказав голосно селянин (За *Ю.Яновським*).

Завдання

- 1.Знайти в тексті порівняння, пояснити розділові знаки.
- 2.Виписати з тексту слова із подвоєнням і подовженням. Пояснити орфограму.
- 3.Побудувати схему речення із прямою мовою. Пояснити розділові знаки в ньому.
- 4.Які твори Ю.Яновського вам відомі?

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

- 1.Володимир Винниченко - Віють вітри, віють буйні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
http://kraj.at.ua/dir/skachati_knigu/khudozhni_knigi/volodimir_vinnichenko_vijut_vitri_vijut_bujni/5-1-0-197.
- 2.Ю. Яновський «Чотири шаблі» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.ukrlib.com.ua/books/printout.php?id=129&bookid=0>.
3. Газета « Кримська світлиця» [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу до ресурсу:
<http://svitlytsia.crimea.ua/?section=article&artID=5338>.
- 4.Газета «Літературний форум» [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу:
<http://litforum.com.ua/index.php?r=79&a=5263>.
- 5.Валявко І. Фундатор поняття «Філософія серця» [Електронний ресурс] / І. Валявко, Д. Чижевський – Режим доступу до ресурсу:
<http://library.kr.ua/kraj/chizhevsky/valyavko.html>.
- 6."Вечірня газета" [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.vechirka.uafor.net/culture/art/2602152803.php>.

ДОДАТОК

Байдебуря Павло народився 1901 року в Новоархангельському районі Кіровоградської області. Працював на шахтах Донбасу, журналістом у газетах, писав оповідання, нариси, повісті.

Близнець Віктор народився 1933 року в селі Володимирівці на Кіровоградщині в багатодітній селянській родині.

Він найбільше відомий в Україні завдяки творам, написаним спеціально для дітей. Найпопулярнішими його творами є повісті «Паруси над степом», «Землянка», «Древляни», «Звук павутинки», «Мовчун», «Женя і Синько», «Як народжувалася стежка», «Золота гора до неба», «Золота павутинка», повість-казка «Земля Світлячків». Спеціально для дітей переклав з давньоруської сучасною українською мовою літопис «Повість минулих літ».

Бондар Василь народився 1954 року в с. Теліжинці Тетіївського району на Київщині. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Голова Кіровоградської обласної організації Національної Спілки Письменників України з 1995 року. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова за 1997 р., премії ім. Євгена Маланюка за книгу прози „Смарагдові китиці у воді” (2002 р.) та лауреат премії ім. Дмитра Нитченка (2006 р.), редактор літературного часопису «Вежа».

Винниченко Володимир народився 1880 року в місті Єлисаветград у селянській родині. По закінченню школи його віддано до Єлисаветградської гімназії. Готувався до матури (атестата зрілості) і склав іспит екстерном до Златопільської гімназії. У 1901 році він вступив на юридичний факультет Київського університету. Був членом Центральної Ради. Автор майже всіх декларацій і законодавчих актів УНР.

Твори: перший український фантастичний роман «Сонячна машина», оповідання «Краса і сила», імпресіоністична новела «Момент», драма «Дисгармонія», драма «Базар», драма «Чорна Пантера і Білий Медвідь», роман «Рівновага», роман «Чесність з собою», роман «Записки Кирпатого Мефістофеля» та інші.

***Гай Анатолій** народився 1952 року в Олександрівському районі Кіровоградської області. Працював у різних періодичних виданнях. Очолює Київську обласну організацію Національної спілки письменників України. Заслужений працівник культури України. Видав прозові книги для підлітків. Лауреат літературно-мистецької премії імені І.С.Нечуя-Левицького.*

***Григорів (Григор'єв) Микола** народився 1924 року в Олександрівському р-ні Кіровоградської області. Учителював, друкувався в журналах, писав оповідання й повісті.*

***Гусейнов Григорій** народився 1950 року в місті Помічна Кіровоградської області. Закінчив філологічний факультет Одеського Державного університету. Український письменник, журналіст, редактор літературного часопису «Кур'єр Кривбасу», Член Національної спілки письменників України (з 1996). Лауреат премій: премія імені Івана Огієнка (1996), «Благовіст» (2000), Премія фундації Антоновичів (США, 2002), премія імені Володимира Винниченка (2003), премія імені Валер'яна Підмогильного (2004), премія імені Василя Стуса (2005), Національна премія України імені Тараса Шевченка (2006).*

***Гутнєва Світлана** народилася 1979 року в Олександрії. Навчалася в середній школі №17. Паралельно відвідувала музичну школу по класу фортепіано. Закінчила школу з відзнакою, потім навчалася в Олександрійському педагогічному училищі ім. В.О.Сухомлинського, закінчила педагогічний факультет Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка. Працювала в жіночій гімназії, Олександрійському педколеджі, приватній гімназії «Гармонія» м. Києва. Зараз*

працює в ЗНЗ I-III ступенів №15 м. Олександрії. Пише вірші українською та російською мовами, пісні, мюзикли, інструментальні твори. У 2013 році видала збірку пісень для дітей молодшого шкільного віку «Навчальний рік». У 2014 р. - збірку поезій "Беспокойнаядуша". Співпрацює з музичною школою, вокальною студією «Нові імена», є членом міської літературної організації «Джерело».

Жовна Олександр народився 1960 року в містіНовомиргородКіровоградської області. 1982 року закінчив Київський педагогічний інститут імені Горького (нині — Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова). Надзвичайно талановита й багатогранна людина. письменник, кіносценарист, кінорежисер, член Національної спілки письменників України, Національної спілки кінематографістів України, заслужений діяч мистецтв України (2008), лауреат літературних премій. Залишаючись помітною фігурою в сучасній українській культурі, мешкає він у районному центрі Новомиргород на Кіровоградщині, майже 30 років працює педагогом в інтернаті для розумово відсталих дітей, свідомо відмовляючись від переїзду до Києва.

Автор книжок «Партитура на могильному камені», «Вдовушка», «Експеримент», «Маленьке життя». Твори Жовни видано в Токіо та Нью-Йорку. За оповіданнями Олександра Жовни «Партитура на могильному камені», «S. H. Second hand», «Експеримент» знято фільми «Партитура на могильному камені» (1995), «Second hand» (обидва — режисер Ярослав Лупій), «Ніч світла» (режисер — Роман Балаян). 2008 року Олександр Жовна дебютував як режисер, екранізувавши власну драму «Маленьке життя». Стрічка взяла участь у кінофестивалях «Покров» та «Молодість».

Козаченко Василь народився 1913 рокув смт Новоархангельськ Кіровоградської області. Був на редакційній і виконавчій роботі Спілки письменників України.Писав повісті

оповідання, спогади. Лауреат премій імені М.Островського, імені О.Фадєєва, імені Т.Шевченка.

Колесников В'ячеслав народився 1937 року в селі Недогарки Олександрійського району. Закінчив училище механізації. Працював трактористом. Друкувався в центральних газетах та журналах. Член Національної Спілки Журналістів України. Член літературного клубу «Джерело».

Надугуєнко Олена народилася 1949 року, проживає в м. Кіровограді. Член поетичного об'єднання «Степ».

Планида Сергій народився 1928 року на Кіровоградщині (хутір Шевченко). Український письменник, прозаїк, публіцист, критик. Автор повістей «Синьоока сестра» (1962), «Де лани широкополі» (1963), «Дума про людину» (1974), «Взяти на себе» (1981); книжок нарисів «Кам'яна веселка», «Степові невгомони» (1962), «Там, де тихая Вись» (1977), «Хліб і совість»; книжки казок для дітей «Мандрівець із Піщаної Галявки» (1967); книжок повістей та документальних оповідань «Ніч перед стартом» (1971); романів «Степова сага» (1977), «Шуга» (1986) і біографічних романів «Олександр Довженко» (1980), «Юрій Яновський» (1986), «Ревучий» (1983), «Балада про степовика» (1987). Упорядник книги «Довженко і світ. Творчість Довженка в контексті світової культури» (1984).

Повелько Кузьма народився 1947 року в с. Іванівці Олександрівського району на Кіровоградщині в селянській родині. Закінчив профтехучилище (1965), Другий Харківський індустріально-педагогічний технікум (1973), Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1981), факультет журналістики Київської ВПШ (1987). Служив у танкових військах, завідував ремонтною майстернею, працював інженером-діагностиком, майстром виробничого навчання. З 1982 р. на журналістській роботі – був кореспондентом, заступником редактора, головним редактором Олександрійської міської газети «Вільне Слово». Член Спілки журналістів України. Поетичні, прозові твори друкувалися в численних періодичних

виданнях, журналах «Хлібороб України», «Склянка Часу», «Соборність», у збірнику «Антологія сучасної новелістики та лірики України» та неодноразово вони лунали по радіо. Автор книг прози «Фатальні три дзвінки» (1994), «Талісман» (1996).

Скакун Михайло народився 1930 року в с. Ятрань (колишнє село Когутівка), що розкинулося над річкою Ятрань, про яку він майстерно розповів у своїй повісті «Журавлики». Закінчив школу. У 17 років сталося нещастя – отримав тяжку травму. Операції і вирок лікарів: «До кінця життя – милиці». Проте став на ноги. Працював пасічником, бібліотекарем, художником-оформлювачем. Пробивав писати ще в юності, але переміг потяг до образотворчого мистецтва. Навчався заочно в Московському народному університеті на факультеті малюнку та живопису. За перо взявся в 1977 році через те, що не зміг малювати лежачи, та й просто визріла потреба писати. Друкувався в обласних газетах, деякі матеріали транслювало республіканське радіо. Михайло Карпович був членом Кіровоградського літературного об'єднання. Помер Скакун М.К. у 2000 році.

Спектор Йосип народився 1935 року. Раннє дитинство пройшло в Богуславі. Потім – евакуація в роки війни, повернення батька з фронту й повернення на Україну в 1944 році. У 1949 році закінчив шостий клас Богуславської 7-мирічної школи №2 на Лобунці. Пізніше сім'я переїздить до Росії. Середню школу закінчив на Вологодщині, потім став студентом історико-філологічного факультету Саратовського педінституту, працював вихователем у дитячій трудовій колонії м.Енгельса, учителем російської мови в селі Михайлівка під Саратовом, у 1960 році повернувся на Україну, працював учителем за фахом. З 1994 року – пенсіонер. Перші спроби віршування проявились у 8-му класі, а перші серйозні вірші були написані в студентські роки, деякі з них увійшли у збірки й дістали схвальні відгуки. Друкувався в періодичних виданнях з 1957 року в Саратові, на Черкащині, в Олександрії, в журналах «Знамя», «Юність», у

«Литературной газете», «Литературной России». У 2000 році вийшла перша збірка «Во мне отозвалось», у 2005 році - друга, «Приемли этот мир», влітку 2008 року - книга віршів українською мовою «Єдина рима». Член Спілки російських письменників з 2001 року; лауреат літературних премій імені Володимира Соколова та Абрама Кацнельсона. Улітку 2009 року в Москві видано книгу вибраних поезій під назвою « Я исповедую Любовь». Із серпня 2001 мешкає в Києві.

Фесенко Наталія народилася 1956 року в с.Димитрове Олександрійського району. Закінчила Кіровоградський педагогічний інститут ім. О.С.Пушкіна, за фахом – учитель. Член літературного клубу «Джерело»(м.Олександрія), член обласного літературного об'єднання «Степ», член Всеукраїнського товариства «Просвіта».

Чубарєва Лілія народилася 1978 року в місті Олександрії, працює учителем української мови та літератури, англійської мови ЗНЗ I – III ступенів № 10. У 2007 році написала і видала роман «Жінка з минулого століття», сюжетом якого стала історія життя її бабусі.

Шаповал Іван народився 1921 року в селі Красна Кам'янка Олександрійського району Кіровоградської області.

Після школи закінчив курси авіа механіків – і на війну. Був тяжко поранений. Після війни одержав педагогічну освіту, учителював у селі Войнівка, потім працював журналістом. Довелось бути і водієм. Автор багаточисленних пісень, поетичної збірки «Круті повороти». Член клубу «Джерело».

Яновський Юрій народився 1902 року в селі Майєровому (тепер село Нечаївка Компаніївського району Кіровоградської області) у заможній селянській родині. Є автором творів: «Дитинство», «Шаланда в морі», «Подвійне коло», 1922р. перший вірш «Море», 1924р. поезія «Дзвін», 1925р. книжка оповідань «Мамонтові бивні», 1927р. новела «Поворот», 1927р. повість «Байгород», 1928р. Роман «Майстер корабля», 1935р. роман у новелах «Вершники» (роман-вибачення).